

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ
імені С. З. ГЖИЦЬКОГО**

**Факультет біолого – технологічний
Кафедра охорони праці та технологічного обладнання
у тваринництві**

*І.Г. Ярошович,
Б.П. Чайковський,
Ю.П. Білаш,
А.О. Бойко*

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

**Правові, організаційні та основні положення
про охорону праці в сільськогосподарських
підприємствах та у тваринництві**

**для здобувачів другого (магістерського)
рівня вищої освіти галузі знань
«Н. Сільське, лісове, рибне господарство
та ветеринарна медицина»
ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького
Південного кампусу**

Львів – 2025

Рецензенти:

Білонога Ю. Л. – доктор технічних наук, професор, кафедри процесів та апаратів харчової інженерії ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького.

Микичак Б. М. – кандидат технічних наук, доцент, директор ВСП Львівського фахового коледжу харчових технологій та бізнесу НУХТ.

**І. Г. Ярошович, Б. П. Чайковський,
Ю. П. Білаш, А. О. Бойко**

Я 776 Правові, організаційні та основні положення про охорону праці в сільськогосподарських підприємствах та у тваринництві: навчальний посібник / І. Г. Ярошович, Б. П. Чайковський, Ю. П. Білаш, А. О. Бойко. - Львів : ПрАТ «Артсервіс», 2025. - 80 с.

ISBN 978-617-95368-7-8

Навчальний посібник затверджений на засіданні кафедри охорони праці та технологічного обладнання у тваринництві, протокол № 11 від 26 лютого 2025р.

Навчальний посібник затверджено на засіданні науково-методичної ради факультету біолого-технологічного, протокол № 7 від 27 березня 2025 р.

Навчальний посібник укладено відповідно до робочої програми для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) освітнього рівня в галузі знань: «Н. Сільське, лісове, рибне господарство та ветеринарна медицина» Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького Південного кампусу, при офлайн форматі (очне навчання), онлайн (дистанційній) та дуальній формі навчання.

УДК 338.432:658.382(075)

© Ярошович І.Г., Чайковський Б.П.,
Білаш Ю. П., Бойко А. О., 2025

ISBN 978-617-95368-7-8

© ПрАТ «Артсервіс», 2025

Зміст

Вступ	4
1. Перелік скорочень та умовних позначень	7
2. Визначення понять і термінів	7
3. Правові, організаційні та основні положення про охорону праці в сільськогосподарських підприємствах та тваринництві	10
4. Законодавча та нормативна база з питань охорони праці ..	10
4.1. Законодавство України в сфері охорони праці	10
4.1.1. Контрольні питання	11
4.2. Основні положення Закону України «Про охорону праці»	12
4.2.1. Контрольні питання	14
4.3. Державне соціальне страхування від нещасного випадку та професійного захворювання на виробництві	14
4.3.1. Контрольні питання	15
4.4. Види виплат внаслідок нещасного випадку або професійного захворювання на виробництві	15
4.4.1. Контрольні питання	16
4.5. Як правильно подати документи і термін розгляду	16
4.5.1. Контрольні питання	17
4.6. Порядок виплати	18
4.6.1. Контрольні питання	18
5. Система державного управління охороною праці в Україні, органи державного управління охороною праці, їх компетенції і повноваження	19
5.1. Контрольні питання	21
5.2. Система керування охороною праці	21
5.2.1. Контрольні питання	23

Вступ

5.3. Фінансування охорони праці	24
5.3.1. Контрольні питання	24
5.4. Державна служба України з питань праці	25
5.4.1. Контрольні питання	28
6. Нормативно-правові акти з охорони праці	28
6.1. Контрольні питання	31
6.2. Інструкції з охорони праці	32
6.2.1. Контрольні питання	33
7. Система стандартів безпеки праці	33
7.1. Контрольні питання	36
8. Відповідальність за порушення законодавства про охорону праці	37
8.1. Контрольні питання	41
9. Особливості умов праці в сільськогосподарському виробництві	42
9.1. Контрольні питання	42
10. Організація в сільському господарстві кабінетів з охорони праці та куточків з заходів безпеки	42
10.1. Контрольні питання	43
11. Обов'язки спеціалістів і службових осіб щодо створення охорони праці на с/г виробництві	43
11.1. Контрольні питання	49
12. Тестові завдання	50
13. Відповіді до тестових завдань	73
14. Література	78

Правові та організаційні основи охорони праці - це комплекс взаємопов'язаних законів та інших нормативно-правових актів, соціально-економічних та організаційних заходів, спрямованих на правильну і безпечну організацію праці, забезпечення працюючих засобами захисту, компенсацію за важку роботу та роботу в шкідливих умовах, регламентацію відповідальності та відшкодування збитків у разі погіршення здоров'я працівника або його смерті, навчання працівників безпечному веденню робіт у процесі трудової діяльності.

Протягом усієї історії людство прагне зробити життя зручним, покращити працю на підприємствах сільського господарства, тваринництва та одночасно підвищити її ефективність і безпечність. Проте в людському прагненні до покращення дуже часто засоби витісняють мету, людина стає заручником створеного нею, а її власні творіння становлять загрозу для неї самої. Питання щодо забезпечення безпечних умов праці завжди супроводжували розвиток цивілізації людства.

Однією з функцій сучасної держави є проведення соціальної політики, спрямованої на підвищення безпеки та гігієни праці у процесі трудової діяльності. Здійснення цієї функції неможливе без відповідного законодавства, нормативно-правових актів з охорони праці та державного управління охороною праці, щоб запобігти нещасним випадкам на виробництві сільського господарства та тваринництва.

Статтею 43 Конституції України гарантовано кожному працівнику належні, безпечні і здорові умови праці. Роботодавець, що використовує у своїй діяльності працю найманих працівників, зобов'язаний дотримуватись необхідних вимог, встановлених законодавством України, з метою гарантування безпеки праці та збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності. Реалізація цих завдань здійснюється за допомогою свідомої діяльності суспільних інститутів і окремих індивідів, спрямованої на доцільне впорядкування суспільних відносин у галузі охорони праці.

Для ефективного дотримання всіх цих гарантій і зобов'язань у процесі трудової діяльності значною мірою залежить від існування сильного і добре організованого центрально

виконавчого органу, здатного забезпечувати координацію всіх функцій і обов'язків у сфері охорони праці.

Для запобігання нещасним випадкам на виробництві сільського господарства та тваринництва існують цілі організаційно-технічні системи з заходів безпеки. З урахуванням специфіки того чи іншого робочого процесу розробляються відповідні інструкції, приписи, правила з заходів безпеки, вводиться систематичний інструктаж працівників і всього персоналу та вводиться в штат інженер з охорони праці, а якщо це не є можливим, то його функції бере на себе або дублює безпосередній керівник. На жаль, це різко знижує якість контролю за дотриманням заходів безпеки. Але навіть це не може повністю запобігти так званому «людському фактору». Статистика чітко показує, що найбільш часті випадки травматизму на виробництві відбуваються саме, коли знижується увага працівника. Це як правило у сільському господарстві та тваринництві відбувається наприкінці робочого дня, в кінці робочого тижня, рідше перед обідньою перервою. Через недбалість виконавця робіт, правила заходів безпеки, часто пишуться ціною здоров'я та життям працівників.

На підприємстві безпека праці може бути на належному рівні тільки тоді, коли всебічно виконуються вимоги трудового законодавства, нормативно-правових актів, державних стандартів України, норм і правил, розроблених для збереження здоров'я працюючих. Важливе місце при цьому належить належному управлінню охороною праці на підприємстві та виконанню організаційних вимог з охорони праці, а також трудовій та виробничій дисципліні працівників.

У навчальному посібнику висвітлено такі основні

- формування у здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми галузі знань «Н Сільське, лісове, рибне господарство та ветеринарна медицина» необхідного в їх професійній діяльності рівня знань та умінь безпеки та гігієни праці, які б відповідали сучасному законодавству та нормативно-правовим актам з охорони праці;
- здатність та готовність до врахування положень законодавчих та нормативно – правових актів з охорони праці при виконанні виробничих та управлінських функцій;
- оволодіння здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти, методами і засобами створення безпечних

умов праці з урахуванням специфічних особливостей виробництв за профілем спеціальностей;

- вміння професійно орієнтуватися в питаннях організації виробничого процесу, що відповідає всім нормам і правилам безпеки праці;
- впровадження ефективного розподілу функцій, обов'язків із охорони праці у виробничому колективі;
- вибір оптимальних умов і режимів праці на робочих місцях згідно нормативно – правових актів та законодавства з охорони праці;
- навчання майбутніх здобувачів відповідальному ставленню до власного здоров'я та здоров'я оточуючих, як до найвищих індивідуальних і суспільних цінностей

Мета цього навчального посібника полягає у формуванні у майбутніх здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, умінь і навичок для забезпечення ефективного управління охороною праці та ефективного володіння правовими та організаційними основами охорони праці для покращення умов праці з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу та міжнародного досвіду, а також в усвідомленні нерозривної єдності успішної професійної діяльності з обов'язковим дотриманням усіх вимог безпеки праці у сільському господарстві та тваринництві. Вміти надати консультації з практичних питань системи управління охорони праці, виробничої санітарії та безпеки праці згідно нормативної документації з охорони праці на сільськогосподарських підприємствах.

Розділ тестових завдань може бути використаний для контролю та перевірки знань студентів при офлайн форматі (очне навчання) та в онлайн (дистанційній) і дуальній формі навчання.

Засвоєні знання з навчального посібника є допомогою при написанні кваліфікаційних робіт з розділу «Охорона праці» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня освіти у галузі знань «Н. Сільське, лісове, рибне господарство та ветеринарна медицина».

1. Перелік скорочень та умовних позначень

АПК – агропромисловий комплекс
АТ – акціонерне товариство
ГСТУ – галузеві стандарти України
Держпраця – державна служба України з питань праці
ДБН – державні будівельні норми
ДНАОП – державні нормативні акти про охорону праці
ДСТУ – державні стандарти України
ЗУ – Закон України
КЗпП – Кодекс законів про працю України
КМУ – Кабінет Міністрів України.
ЛКК – лікарсько-консультаційна комісія
МОЗ – Міністерства охорони здоров'я
МОП – Міжнародна організації праці
МСЕК – медико-соціальна експертна комісія
МСТУ – міжгалузеві стандарти України
НВФ – небезпечний виробничий фактор.
НПАОП – нормативно-правові акти з охорони праці
ОП – охорона праці
ПФУ – пенсійний фонд України
СКОП – система керування охороною праці.
СКОПП – система керування охороною праці на підприємстві
ССБП – система стандартів безпеки праці
СТПССБП – стандарти підприємств системи стандартів безпеки праці
ФСС – фонд соціального страхування
ШВФ – шкідливий виробничий фактор

2. Визначення понять і термінів

Безпосередній керівник робіт - спеціаліст, фахівець відповідної кваліфікації, який дає завдання працівникові щодо виконання робіт, здійснює особистий контроль за ходом їх виконання і дотриманням заходів безпеки на робочих місцях;

Виробнича санітарія – комплекс організаційних, гігієнічних і санітарно-технічних заходів та засобів, спрямованих на запобігання або зменшення дії на працюючих шкідливих виробничих факторів.

Виробнича безпека – комплекс організаційних та технічних заходів і засобів, спрямованих на запобігання або зменшення дії на працюючих небезпечних виробничих факторів.

Держпраця (Державна служба України з питань праці) - центральний орган виконавчої влади України, утворений відповідно до вимог постановою Кабінету Міністрів від 10 вересня 2014 р. № 442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», в результаті реорганізації шляхом злиття Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки та Державної інспекції з питань праці, а також передачі Держсанепідслужбою функцій з реалізації державної політики у сфері гігієни праці та дозиметричного контролю робочих місць і доз опромінення працівників.

Законодавство України про охорону праці – це система взаємопов'язаних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері соціального захисту громадян у процесі трудової діяльності.

Інструкція з охорони праці – це нормативний акт підприємства, установи, організації незалежно від форм власності та видів їх діяльності, який містить обов'язкові для дотримання працівниками вимоги з охорони праці при виконанні ними робіт певного виду або за певною професією на робочих місцях, у виробничих приміщеннях, на території підприємства і будівельних майданчиках або в інших місцях, де за дорученням роботодавця чи уповноваженого ним органу (далі –роботодавець) виконуються ці роботи, трудові чи службові обов'язки.

Медичний висновок - висновок у формі рішення лікарсько-консультаційної комісії (лікарсько-експертної комісії) закладу охорони здоров'я (у разі нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та висновок у формі рішення лікарсько-експертної комісії високоспеціалізованого профпатологічного закладу охорони здоров'я (у разі хронічного професійного захворювання (отруєння) за місцем амбулаторного обліку, лікування або обстеження потерпілого про встановлення зв'язку погіршення стану здоров'я працівника з впливом на нього важкості та напруженості трудового процесу, небезпечних, шкідливих виробничих факторів, психоемоційних причин або протипоказань за станом здоров'я виконувати роботу.

Небезпечний виробничий фактор – виробничий фактор, дія якого за певних умов може призвести до травм або іншого раптового погіршення здоров'я працівника.

Нормативно-правові акти з охорони праці – це правила, норми, регламенти, положення, стандарти, інструкції та інші документи, обов'язкові для виконання згідно ст. 27 Закону України «Про охорону праці».

Охорона праці – це система правових, соціально-економічних,

організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та лікувально-профілактичних заходів і засобів, спрямованих на збереження здоров'я та працездатності людини в процесі трудової діяльності.

Пожежна безпека та профілактика на виробництві – комплекс заходів та засобів, спрямованих на запобігання запалювань, пожеж та вибухів у виробничому середовищі, а також на зменшення негативної дії небезпечних та шкідливих факторів, які утворюються в разі їх виникнення.

Працівник – особа, яка працює на підприємстві, в організації, установі та виконує обов'язки або функції згідно з трудовим договором (контрактом).

Роботодавець – власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган, незалежно від форм власності, виду діяльності, господарювання, і фізична особа яка використовує найману працю.

Система керування охороною праці (СКОП) - це сукупність органів керування підприємством, які на підставі комплексу нормативної документації проводять цілеспрямовану, планомірну діяльність щодо здійснення завдань і функцій управління з метою забезпечення здорових, безпечних і високопродуктивних умов праці.

Система керування охороною праці на підприємстві (СКОПП) – це сукупність відповідних органів управління підприємством, які на підставі комплексу нормативно правових актів, інструкцій тощо ведуть цілеспрямовану, планомірну діяльність з метою виконання поставлених завдань з охорони праці.

Система стандартів безпеки праці — це комплекс взаємозв'язаних стандартів, спрямованих на забезпечення безпеки праці, збереження здоров'я та працездатності людини в процесі праці.

Соціальне страхування – це система прав і гарантій, спрямованих на матеріальну підтримку громадян, передусім тих, які працюють, і членів їхніх сімей у разі втрати ними з незалежних від них обставин (захворювання, нещасний випадок, безробіття, досягнення пенсійного віку тощо) заробітку, а також здійснення заходів, пов'язаних з охороною здоров'я застрахованих осіб.

Територія підприємства (установи, організації) - земельна ділянка, що надана у користування підприємству (установі, організації), а також ділянка, яка віднесена до його території згідно з рішенням відповідного місцевого органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування, включаючи виробничі, адміністративні та побутові приміщення, будівлі, споруди,

розміщені на такій земельній ділянці, на (в) яких провадиться виробнича діяльність.

Умови праці – сукупність факторів виробничого середовища і трудового процесу, які впливають на здоров'я і працездатність людини в процесі її професійної діяльності.

Шкідливий виробничий фактор – виробничий фактор, вплив якого може призвести до погіршення стану здоров'я, зниження працездатності працівника.

3. Правові, організаційні та основні положення про охорону праці в сільськогосподарських підприємствах та тваринництві

Мета роботи: Вивчити визначення понять і термінів. Законодавчі акти, правові та організаційні основи охорони праці а також спеціальні законодавчі акти. Система державного управління охороною праці в Україні, органи державного управління охороною праці, їх компетенції і повноваження. Відповідальність за порушення законодавства про охорону праці. Організацію створення в господарствах АПК кабінетів та куточків з охорони праці.

4. Законодавча та нормативна база з питань охорони праці

4.1. Законодавство України в сфері охорони праці

Безпека праці на сільськогосподарському підприємстві та тваринництві може бути на належному рівні тільки тоді, коли всебічно виконуються вимоги трудового законодавства, державних стандартів України, норм і правил, розроблених для збереження здоров'я працюючих. Важливе місце при цьому належить виконанню організаційних вимог з охорони праці, а також трудовій та виробничій дисципліні працівників.

Законодавство України про охорону праці – це система взаємопов'язаних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері соціального захисту громадян у процесі трудової діяльності.

Законодавчими актами, що визначають основні положення про охорону праці, є загальні закони України, а також спеціальні законодавчі акти. **До загальних законів**, що визначають основні положення про охорону праці, належать: Конституція України, закони України «Про охорону праці», «Про охорону здоров'я»,

«Про пожежну безпеку», «Про використання ядерної енергії та радіаційний захист», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», Кодекс законів про працю України (КЗпП). **Спеціальними законодавчими актами** в галузі охорони праці є Державні нормативні акти про охорону праці, Державні стандарти Системи стандартів безпеки праці, Будівельні норми та правила, Санітарні норми, Правила технічної експлуатації електроустановок споживачів та інші нормативні документи.

Базується законодавство України про охорону праці на конституційному праві всіх громадян України на належні, безпечні і здорові умови праці, відпочинок, на соціальний захист гарантує Конституція України.

У Конституції України питанням охорони праці присвячені статті 43, 45 та 46.

В статті 43 Конституції України записано: - Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується;

- Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб;
- використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан.
- кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом;
- використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється;
- громадянам гарантується захист від незаконного звільнення;
- право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом.

Кожен, хто працює, має право на відпочинок. Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час. Максимальна тривалість робочого

часу, мінімальна тривалість відпочинку та оплачуваної щорічної відпустки, вихідні та святкові дні, а також інші умови здійснення цього права визначаються законом згідно **статті 45 Конституції України**.

У статті 46 Конституції України вказано на те, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

4.1.1. Контрольні питання

1. Поясніть, що таке Законодавство України про охорону праці та яка його функція?
2. Зазначте загальні закони, що визначають основні положення про охорону праці.
3. Наведіть приклади спеціальних законодавчих актів в галузі охорони праці?
4. Які статті Конституції України присвячені питанням охорони праці?
5. Що передбачає стаття 43 Конституції України?
6. Що не відносять до примусової праці?
7. Що зазначено в статті 45 Конституції України?
8. Що означає право громадян на соціальний відпочинок згідно до статті 46 Конституції України?

4.2. Основні положення закону України

«Про охорону праці»

Основоположним законодавчим документом у галузі охорони праці є Закон України «Про охорону праці», дія якого поширюється на всі підприємства, установи і організації незалежно від форм власності та видів їх діяльності, на усіх громадян, які працюють, а також залучені до праці на цих підприємствах.

З набуттям незалежності Україна перша серед республік колишнього Союзу прийняла 14 жовтня 1992 року Закон України «Про охорону праці». Цей Закон визначає основні положення щодо реалізації конституційного права громадян про охорону їх

життя і здоров'я в процесі трудової діяльності, регулює за участю відповідних державних органів відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні.

Специфічною особливістю Українського Закону, що регламентує правову основу охорони праці, є високий рівень прав і гарантій працівникам:

1. Вперше в історії держави працівникам було надано право відмовитися від дорученої роботи, якщо створилася виробнича ситуація, небезпечна для його життя чи здоров'я або для людей, які його оточують, і навколишнього природного середовища.
2. Розширено права працівників у соціальних гарантіях відшкодування збитків у випадку ушкодження їх здоров'я у процесі трудової діяльності.
3. Передбачається нова система фінансування охорони праці, формування системи страхування від нещасних випадків і профзахворювань, посилюється централізація планування.
4. Договірне регулювання з питань охорони праці поставлено на високий рівень, передбачається значна участь громадських інституцій у цьому процесі. З позицій законодавчої регламентації прав і гарантій працівникам у сфері охорони праці та їх забезпечення ЗУ «Про охорону праці» та нормативно-правові документи щодо його реалізації одержали високу оцінку експертів Міжнародної організації праці.

На шляху до входу в Європейський Союз Україна взяла на себе зобов'язання щодо приведення національного законодавства відповідно до законодавства ЄС. Із цією метою розробляють нові нормативно-правові акти, які вносять зміни до чинних нормативних актів, у 2002р., прийнято нову редакцію Закону «Про охорону праці». Серед змін, внесених до Закону, є й така, що безпосередньо стосується діяльності людей, зайнятих у гуманітарній сфері. У новій редакції закону термін «охорона праці» визначається як система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини в процесі трудової діяльності. Хоча різниця порівняно з попереднім визначенням, здавалось би зовсім несуттєва (слово «праці» замінене словами «трудова діяльність») для людей, зайнятих у гуманітарній сфері. Під трудовою діяльністю розуміється не лише праця в класичному її розумінні, тобто процес, який відбувається між людиною і природою з використанням певних знарядь, протягом якого

людина впливає на природу і використовує її з метою виробництва матеріальних благ, необхідних для задоволення своїх потреб, а будь-яка діяльність (наукова, творча, надання послуг тощо), якщо вона здійснюється в рамках трудового законодавства. І навіть у тому разі, коли працівник залучається до виконання певної роботи, передбаченою трудовою угодою, або ж сам працівник за власною ініціативою виконує дії в інтересах підприємства, установи чи організації, законодавство про охорону праці захищає його інтереси.

Інша річ, що небезпечні та шкідливі чинники (фізичні, хімічні, біологічні тощо) діють на людину незалежно від того, «гуманітарій вона чи «технар», чоловік чи жінка, доросла людина чи дитина, перебуває вона в трудових відносинах з тим, хто зацікавлений у виконанні цієї роботи, чи ні, але соціальна та інша відповідальність у разі настання травми, захворювання чи смерті виконавця роботи в таких випадках регулюється по-різному. Звичайно, ступінь впливу багатьох небезпечних та шкідливих чинників суттєво залежить від віку, статі, стану здоров'я тієї особи, на яку вони діють, та в цьому разі йдеться не про це. Цивілізована держава турбується про всі групи населення, але можливості її обмежені, а тому, піклування про дітей передусім покладається на їх батьків, нормальні умови побуту повинні забезпечувати комунальні служби, відповідальність за умови, та напруженість навчання школярів і студентів покладається на керівників закладів освіти, а відповідальність за умови, та безпеку праці найманих працівників – на роботодавця.

4.2.1. Контрольні питання

1. Який законодавчий документ є основоположним у галузі охорони праці?
2. Які права та гарантії було надано працівникам затвердженим Законом України «Про охорону праці»?
3. Яка зміна відбулася у новій редакції Закону «Про охорону праці» у 2002 р.?
4. На кого покладаються відповідальність за умови та безпеку праці найманих працівників?

4.3. Державне соціальне страхування від нещасного випадку та професійного захворювання на виробництві
Соціальне страхування – це система прав і гарантій, спрямованих на матеріальну підтримку громадян, передусім тих, які працюють, і членів їхніх сімей у разі втрати ними з незалежних від них обставин (захворювання, нещасний випадок, безробіття,

досягнення пенсійного віку тощо) заробітку, а також здійснення заходів, пов'язаних з охороною здоров'я застрахованих осіб. Соціальне страхування є важливим чинником соціального захисту населення.

Відповідно до Конституції України (ст.46), Закону України «Про охорону праці» (ст.5) та Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у 1999 р. було прийнято Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності». Цей закон визначає правову основу, економічний механізм та організаційну структуру загальнообов'язкового державного соціального страхування працівників від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які призвели до втрати працездатності або загибелі застрахованих на виробництві. До цього закону закладено сучасну систему соціального страхування від нещасних випадків і профзахворювань, яка полягає не просто у збиранні внесків з підприємств і виплаті компенсацій тим, хто одержав травму чи захворів, а передусім на недопущенні травматизму, прагненні поставити працівника «на ноги», а вже потім на виплаті допомоги. Ефективність такої системи доведено досвідом функціонування систем соціального страхування Німеччини, Великої Британії, США та інших розвинених країн.

Завдання соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності (надалі скорочено – від «нещасного випадку») є:

- профілактичні заходи, спрямовані на усунення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози здоров'ю працівників;
- відновлення здоров'я та працездатності потерпілих в процесі трудової діяльності від нещасних випадків або професійних захворювань;
- відшкодування матеріальної та моральної шкоди застрахованим і членам їх сімей.

Суб'єктами страхування від нещасного випадку є застраховані громадяни (в окремих випадках – члени їх сімей), страхувальники та страховик. Застрахованою є фізична особа, на користь якої здійснюється страхування, тобто працівники. *Страхувальниками* є роботодавці, а в окремих випадках – застраховані особи. *Страховик* – це Пенсійний Фонд України (з 1 січня 2023 року). *Об'єктом страхування від нещасного випадку* є життя

застрахованого, його здоров'я та працездатність. Для страхування від нещасного випадку на виробництві не потрібно згоди або заяви працівника. Страхування здійснюється в безособовій формі. Всі особи, які підлягають обов'язковому страхуванню, вважаються застрахованими незалежно від фактичного виконання страхувальниками своїх зобов'язань щодо сплати страхових внесків. Страховим випадком є нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання, що спричинили застрахованому професійно зумовлену фізичну чи психічну травму за обставин, з настанням яких виникає право застрахованої особи на отримання матеріального забезпечення або соціальних послуг.

Страхування від нещасного випадку раніше здійснював *Фонд соціального страхування* - некомерційна самоврядна організація, що діяла на підставі статуту.

З 1 січня 2023 року уповноваженим органом в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування є Пенсійний Фонд України. Це передбачено Законом України від 21.09.2022 № 2620-IX «Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», постановою Кабінету Міністрів України від 02.12.2022 № 1350 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо забезпечення реалізації окремих функцій Пенсійного фонду України та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України».

Зокрема, для вирішення питань з призначення, перерахування та здійснення страхових виплат з відшкодування шкоди, заподіяної потерпілому внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання або особам, які мають право на страхові виплати в разі смерті потерпілого, необхідно звертатися до органів Пенсійного фонду України.

4.3.1. Контрольні питання

1. Назвіть завдання соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.
2. Хто є суб'єктом страхування від нещасного випадку?
3. Що є об'єктом страхування від нещасного випадку?
4. Дайте визначення поняттю «Соціальне страхування»?
5. Коли Пенсійний Фонд України став уповноваженим органом в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування?

4.4. Види виплат внаслідок нещасного випадку або професійного захворювання на виробництві

Органи Пенсійного фонду призначатимуть та виплачуватимуть такі види страхових виплат внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання:

- допомога по тимчасовій непрацездатності – виплачується у розмірі 100 % середньої заробітної плати (перші 17 днів за рахунок коштів страхувальника, починаючи з 18 дня – за рахунок коштів соціального страхування);
- одноразова допомога в разі стійкої втрати професійної працездатності, призначається на підставі довідки МСЕК; її розмір визначається в залежності від ступеня втрати професійної працездатності, із розрахунку 7 мінімальних заробітних плат, встановлених законом на день настання права потерпілому на страхову виплату (з 01.10.2022 розмір мінімальної заробітної плати – 6 700 грн);
- щомісячні страхові виплати – встановлюються відповідно до ступеня втрати професійної працездатності та середньомісячної заробітної плати потерпілого перед настанням страхового випадку; мінімальний розмір призначеної щомісячної виплати потерпілому в перерахунку на 100% втрати працездатності не може бути меншим мінімальної заробітної плати, максимальний – не повинен перевищувати чотири мінімальні заробітні плати;
- виплати у разі переведення на легшу, нижче оплачувану роботу – за потерпілим зберігається його середньомісячна заробітна плата на строк визначений ЛКК або МСЕК (перші 14 днів доплата здійснюється за рахунок коштів страхувальника, починаючи з 15 дня – за рахунок коштів соціального страхування);
- щомісячні виплати дитині, яка народилася з інвалідністю, внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності, здійснюються до досягнення дитиною 18 років, або до закінчення навчання, але не більш як до досягнення 23 років;
- страхові виплати непрацездатним членам сім'ї у разі смерті потерпілого: одноразова допомога сім'ї (у розмірі 40 розмірів мінімальної заробітної плати (40 x 6700 грн = 268 000 грн));
- одноразова виплата кожній особі, яка була на його утриманні (у розмірі 8 розмірів мінімальної заробітної плати (8 x 6700 грн = 53 600 грн));
- щомісячні страхові виплати (визначаються із середньомісячної заробітної плати потерпілого; сума виплат кожній особі, яка має на них право, визначаються шляхом ділення частини заробітної плати потерпілого, що припадає на цих осіб, на їх кількість).

4.4.1.Контрольні питання

1. Як встановлюють щомісячні страхові виплати?
2. Як можуть здійснюватися щомісячні виплати дитині, яка народилася з інвалідністю, внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності?
3. Як здійснюватимуться страхові виплати непрацездатним членам сім'ї у разі смерті потерпілого?
4. Назвіть види страхових виплат внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, призначають та виплачують Органи Пенсійного фонду.

4.5. Як правильно подати документи і термін розгляду

Заява, разом із документами необхідними для призначення, перерахування, продовження та здійснення страхових виплат і соціальних послуг, подається:

- у паперовому вигляді особисто, або через уповноваженого представника, до територіального органу Пенсійного фонду України (сервісний центр);
- в електронній формі через веб портал електронних послуг Пенсійного фонду України з використанням кваліфікованого електронного підпису чи електронної системи Bank ID, або через Портал Дія.

Рішення про призначення, перерахування, продовження та здійснення страхових виплат і соціальних послуг приймається протягом 10 днів після надходження заяви з усіма необхідними документами, з урахуванням отриманої органом Пенсійного фонду, що призначає страхову виплату, інформації із відповідних державних електронних інформаційних реєстрів та баз даних.

Рішення за результатами розгляду заяви оформлюється постановою за підписом керівника органу, що призначає страхову виплату, та зберігається в електронній справі отримувача такої виплати.

4.5.1.Контрольні питання

1. Яким чином можна подати заяву та документи, що необхідні для призначення, перерахування, продовження та здійснення страхових виплат і соціальних послуг?
2. Скільки днів приймається рішення про призначення, перерахування, продовження та здійснення страхових виплат і соціальних послуг?

4.6. Порядок виплати

Нарахована сума страхових виплат включається у документи для виплати не пізніше одного місяця з дня прийняття рішення про

призначення, перерахування, продовження її виплати.

Щомісячні страхові виплати виплачуються через установи уповноважених банків або національним оператором поштового зв'язку АТ "Укрпошта", за місцем фактичного проживання отримувача, зазначеного у заяві. Одноразові виплати здійснюються уповноваженими банками.

Ті, хто отримував відповідні виплати у ФСС України, продовжать їх отримувати на раніше зазначені у заявах рахунки.

Працівники не несуть жодних витрат на страхування від нещасного випадку. Розміри страхових внесків страхувальників обчислюють у відсотках до сум фактичних витрат на оплату праці найманих працівників і визначають страховим тарифом, який диференціюють за групами галузей економіки (видами робіт) залежно від класу професійного ризику виробництва, а також знижкою до нього (за низькі рівні травматизму, професійної захворюваності та належний стан охорони праці) чи надбавкою (за високі рівні травматизму, професійної захворюваності та неналежний стан охорони праці). Клас професійного ризику виробництва та розмір страхового тарифу встановлює Закон «Про страхові тарифи на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності»).

Якщо встановлено, що ушкодження здоров'я настало не тільки з вини роботодавця, а й внаслідок порушення потерпілим НПАОП, розмір разової допомоги може бути зменшено до 50 відсотків.

4.6.1. Контрольні питання

1. Які установи здійснюють виплату щомісячних страхових виплат?
2. Чи можуть бути змінені умови отримання страхових виплат?
3. Чи може змінитися розмір разової фінансової допомоги?
4. Поясніть, яку функцію виконує Закон «Про страхові тарифи на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності»?

5. Система державного керування охороною праці в Україні, органи державного управління охороною праці, їх компетенції і повноваження

Однією з функцій сучасної держави є проведення соціальної політики, спрямованої на підвищення безпеки та гігієни праці у процесі трудової діяльності. Здійснення цієї функції неможливе без

відповідного державного управління охороною праці. Державне керування охороною праці в Україні здійснюють:

- Кабінет Міністрів України;
- спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці;
- міністерства та інші центральні органи виконавчої влади;
- місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Функції Кабінету Міністрів України в галузі охорони праці:

- забезпечує реалізацію державної політики в галузі охорони праці;
- визначає функції Міністерств, інших центральних органів виконавчої влади щодо створення безпечних і нешкідливих умов праці та нагляду за охороною праці;
- визначає порядок створення і використання державного, галузевих і регіональних фондів охорони праці.

Згідно зі ст. 38. Закону України "Про охорону праці", державний нагляд за охороною праці здійснюють:

- *Державний нагляд за дотриманням законів та інших нормативно-правових актів про охорону праці здійснюють:*
- *центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці;*
- *спеціально уповноважений державний орган з питань радіаційної безпеки;*
- *спеціально уповноважений державний орган з питань пожежної безпеки;*
- *спеціально уповноважений державний орган з питань гігієни праці.*

Органи державного нагляду за охороною праці не залежать від будь-яких господарських органів, суб'єктів підприємництва, об'єднань громадян, політичних формувань, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, їм не підзвітні і не підпорядковані.

Діяльність органів державного нагляду за охороною праці регулюється законами України й іншими нормативно-правовими актами та положеннями про ці органи, що затверджуються Президентом України або Кабінетом Міністрів України.

Компетенція державних органів з нагляду за охороною праці:

- здійснення комплексного керування охороною праці в державі, у тому числі вести державний контроль за охороною праці у всьому народному господарстві;
- *державний нагляд за дотриманням вимог законодавчих та*

інших нормативно-правових актів щодо безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, а також за проведенням робіт, пов'язаних з геологічним вивченням надр, їхньою охороною і використанням;

- координація робіт з профілактики травматизму невиробничого характеру;
- координація науково-дослідницьких робіт з питань охорони праці та підвищення ефективності держнагляду за охороною праці;
- встановлення та розвиток міжнародних зв'язків з питань нагляду за охороною праці.

Рішення Держпраці, прийняті в межах його повноважень, є обов'язковими для виконання центральними та державними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями всіх форм власності та громадянами.

Повноваження міністерств та інших центральних органів державної виконавчої влади в галузі охорони праці:

- проведення єдиної науково-технічної політики в галузі охорони праці;
- розробка і реалізація комплексних заходів щодо поліпшення безпеки, гігієни праці і виробничого середовища в галузі;
- здійснення методичного керівництва діяльністю підприємств галузі з охорони праці;
- укладання з відповідними галузевими профспілками угоди з питань поліпшення умов і безпеки праці;
- фінансування опрацювання і перегляду нормативних актів про охорону праці;
- організація у встановленому порядку навчання і перевірки знань та норм охорони праці керівними працівниками і спеціалістами галузі;
- створення при необхідності воєнізованих аварійно-рятувальних формувань, що діють відповідно до типового положення, затвердженого Держпраці;
- здійснення внутрівідомчого контролю за станом охорони праці.

Повноваження місцевих державних адміністрацій у галузі охорони праці.

Основне завдання місцевої державної адміністрації і Ради народних депутатів у межах відповідної території:

- забезпечувати реалізацію державної політики в галузі охорони праці;
- формувати за участю профспілок програми заходів з питань

охорони праці, гігієни праці і виробничого середовища, що мають міжгалузеве значення;

- організовувати при необхідності регіональні аварійно-рятувальні формування;
- здійснювати контроль за дотриманням нормативних актів про охорону праці;
- створювати при необхідності фонди охорони праці.

5.1. Контрольні питання

1. Назвіть функції Кабінету Міністрів України в галузі охорони праці.
2. Назвіть установи, які здійснюють державне керування охороною праці в Україні.
3. Зазначте, хто відповідно до ст. 38. Закону України “Про охорону праці”, здійснює державний нагляд за охороною праці.
4. Які основні завдання місцевої державної адміністрації і Ради народних депутатів у межах відповідної території?

5.2. Система керування охороною праці

Першим обов'язком роботодавця будь-якої форми власності є створення такої організації виробництва, за якої досягається найбільший прибуток. Для досягнення цієї мети створюється система керування охороною праці.

Система керування охороною праці (СКОП) – це сукупність органів керування підприємством, яка на підставі комплексу нормативної документації проводить цілеспрямовану, планомірну діяльність щодо здійснення завдань і функцій керування з метою забезпечення здорових, безпечних і високопродуктивних умов праці.

Головною метою керування охороною праці є створення здорових, безпечних і високопродуктивних умов праці, поліпшення виробничого побуту, запобігання травматизму і профзахворюванням.

До основних функцій керування охороною праці належать:

- прогнозування і планування робіт, їхнє фінансування;
- організація та координація робіт;
- облік показників стану умов і безпеки праці;
- аналіз та оцінка стану умов і безпеки праці;
- контроль за функціонуванням СКОП;
- стимулювання роботи з удосконалення охорони праці.

Основні завдання керування охороною праці:

- навчання працівників безпечним методам праці та пропаганда

- питань охорони праці;
- реалізація безпеки технологічних процесів, виробничого устаткування, будівельних споруд;
- нормалізація санітарно-технічних умов праці;
- забезпечення працівників засобами індивідуального захисту;
- організація лікувально-профілактичного обслуговування;
- професійний добір працівників з інших професій;
- удосконалення нормативної бази з питань охорони праці.

Обов'язки роботодавця. Роботодавець зобов'язаний створити на робочому місці в кожному структурному підрозділі умови праці відповідно до нормативно-правових актів, а також забезпечити додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці.

З цією метою роботодавець забезпечує функціонування системи керування охороною праці, а саме:

- створює відповідні служби і призначає посадових осіб, які забезпечують розв'язання конкретних питань охорони праці, затверджує інструкції про їхні обов'язки, права та відповідальність за виконання покладених на них функцій, а також контролює їхнє додержання;
- розробляє за участю сторін колективного договору і реалізує комплексні заходи для досягнення встановлених нормативів та підвищення наявного рівня охорони праці;
- забезпечує виконання необхідних профілактичних заходів відповідно до обставин, що змінюються;
- впроваджує прогресивні технології, досягнення науки і техніки, засоби механізації та автоматизації виробництва, вимоги ергономіки, позитивний досвід з охорони праці тощо;
- забезпечує належне утримання будівель і споруд, виробничого обладнання та устаткування, моніторинг за їхнім технічним станом;
- здійснює ліквідацію причин, що призводять до нещасних випадків, професійних захворювань, та здійснення профілактичних заходів, визначених комісіями за підсумками розслідування цих причин;
- організовує проведення аудиту охорони праці, лабораторних досліджень умов праці, оцінку технічного стану виробничого обладнання та устаткування, атестацій робочих місць на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці в порядку і терміни, що визначаються законодавством, та за їхніми підсумками вживає заходів для ліквідації небезпечних і шкідливих для здоров'я виробничих факторів;
- розробляє і затверджує положення, інструкції, інші акти

- з охорони праці, що діють у межах підприємства, та встановлюють правила виконання робіт і поведінки працівників на території підприємства, у виробничих приміщеннях, на будівельних майданчиках, робочих місцях відповідно до нормативно-правових актів з охорони праці, забезпечує безоплатно працівників нормативно-правовими актами та актами підприємства з охорони праці;
- здійснює контроль за додержанням працівником технологічних процесів, правил поведінки з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва, використанням засобів колективного та індивідуального захисту, виконанням робіт відповідно до вимог з охорони праці;
- організовує пропаганду безпечних методів праці та співробітництво з працівниками у галузі охорони праці;
- вживає термінових заходів для допомоги потерпілим, залучає за необхідності професійні аварійно-рятувальні формування у разі виникнення на підприємстві аварій та нещасних випадків.

Роботодавець несе безпосередню відповідальність за порушення цих вимог.

Обов'язки працівників щодо додержання вимог нормативно-правових актів з охорони праці:

- дбати про особисту безпеку і здоров'я, а також про безпеку і здоров'я навколишніх людей у процесі виконання будь-яких робіт чи під час перебування на території підприємства;
- знати і виконувати вимоги нормативно-правових актів з охорони праці, правила поведінки з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва, користуватися засобами колективного та індивідуального захисту;
- проходити у встановленому законодавством порядку попередні та періодичні медичні огляди.

Працівник несе безпосередню відповідальність за порушення цих вимог.

У ст. 13 Закону України “Про охорону праці” зазначено, що керування охороною праці здійснює роботодавець або уповноважені ним особи, які створюють відповідні служби для організації і контролю виконання законодавства з охорони праці.

5.2.1. Контрольні питання

1. Перелічіть обов'язки працівників щодо додержання вимог нормативно-правових актів з охорони праці.
2. Розшифруйте та дайте визначення поняттю СКОП.
3. Назвіть основні функції керування охороною праці належать.
4. Яка головна мета керування охороною праці?

5. Назвіть обов'язки працівників щодо додержання вимог нормативно-правових актів з охорони праці.

5.3. Фінансування охорони праці

Фінансування охорони праці здійснюється роботодавцем. Фінансування профілактичних заходів з охорони праці, виконання загальнодержавної, галузевих та регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, інших державних програм, спрямованих на запобігання нещасними випадкам та професійним захворюванням, передбачається, поряд з іншими джерелами фінансування, визначеними законодавством у державному і місцевих бюджетах.

Відповідно до ст. 15 Закону України "Про охорону праці" на підприємстві з кількістю працівників 50 і більше осіб роботодавець створює службу охорони праці. На підприємстві з кількістю працівників менше 50 осіб функції служби охорони праці можуть виконувати за сумісництвом особи, які мають відповідну підготовку.

На підприємстві з кількістю працівників менше 20 осіб для виконання функцій служби охорони праці можуть залучатися сторонні спеціалісти на договірних засадах, які мають відповідну підготовку.

Служба охорони праці підпорядковується безпосередньо роботодавцю. Керівник та спеціалісти служби охорони праці за своєю посадою і заробітною оплатою прирівнюються до керівників і спеціалістів основних виробничо-технічних служб.

Для підприємств, незалежно від форм власності або фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, витрати на охорону праці становлять не менше 0,5% від фонду оплати праці за попередній рік. На підприємствах, що утримуються за рахунок бюджету, витрати на охорону праці передбачаються в державному або місцевих бюджетах і становлять не менше 0,2% від фонду оплати праці.

Суми витрат з охорони праці, що належать до валових витрат юридичної чи фізичної особи, яка відповідно до законодавства використовує найману працю, визначаються згідно з переліком заходів та засобів з охорони праці, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

5.3.1. Контрольні питання

1. Кому підпорядковується служба охорони праці?
2. Вкажіть особливості створення служби охорони праці на підприємстві з кількістю працівників менше / більше 50 осіб.

3. Як здійснюють розрахунки витрат на охорону праці для підприємств, незалежно від форм власності або фізичних осіб?
4. Як здійснюють розрахунки витрат на охорону праці для підприємств, що утримуються за рахунок державного бюджету?

5.4. Державна служба України з питань праці

Для ефективного дотримання всіх цих гарантій і зобов'язань у процесі трудової діяльності значною мірою залежить від існування сильного і добре організованого центрально виконавчого органу, здатного забезпечувати координацію всіх функцій і обов'язків у сфері охорони праці. Цим органом є Державна служба України з питань праці.

Державна служба України з питань праці (Держпраці) - центральний орган виконавчої влади України, утворений відповідно до вимог постановою Кабінету Міністрів від 10 вересня 2014 р. № 442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», в результаті реорганізації шляхом злиття Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки та Державної інспекції з питань праці, а також передачі Держсанепідслужбою функцій з реалізації державної політики у сфері гігієни праці та дозиметричного контролю робочих місць і доз опромінення працівників.

Основними завданнями Держпраці є:

- 1) реалізація державної політики у сферах промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, поводження з вибуховими матеріалами, здійснення державного гірничого нагляду, а також з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зайнятість населення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування в частині призначення, нарахування та виплати допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення з метою дотримання прав і гарантій застрахованих осіб;
- 2) здійснення комплексного управління охороною праці та промисловою безпекою на державному рівні;
- 3) здійснення державного регулювання і контролю у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки;
- 4) організація та здійснення державного нагляду (контролю) у сфері функціонування ринку природного газу в частині підтримання належного технічного стану систем, вузлів і приладів обліку природного газу на об'єктах його видобутку та забезпечення безпечної і надійної експлуатації об'єктів Єдиної газотранспортної системи.

Держпраці реалізує державну політику у сферах промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, здійснення державного гірничого нагляду, а також з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зайнятість населення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, у зв'язку з тимчасовою втраченою працездатності, на випадок безробіття в частині призначення, нарахування та виплати допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення з метою дотримання прав і гарантій застрахованих осіб. Діяльність цього органу спрямовується і координується Кабінетом Міністрів через Міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства.

Держпраці очолює Голова, якого призначає на посаду та звільняє з посади Кабінет Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій Міністра соціальної політики.

Держпраці здійснює свої повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку міжрегіональні територіальні органи Державної служби з питань праці згідно Постанови КМУ «**Деякі питання територіальних органів Державної служби з питань праці**» від 12 січня 2022 року №14. Завдання і функції територіальних органів Державної служби з питань праці колишнього Держгірпромнагляду ліквідуються, а утворюються як юридичні особи публічного права міжрегіональні територіальні органи Державної служби з питань праці, **а саме:**

- Західне міжрегіональне управління Державної служби з питань праці — завдання і функції Управління Держпраці у Волинській області, Управління Держпраці у Закарпатській області, Головного управління Держпраці у Львівській області, Управління Держпраці у Рівненській області;
- Південно-Західне міжрегіональне управління Державної служби з питань праці — завдання і функції Управління Держпраці в Івано-Франківській області, Управління Держпраці у Тернопільській області, Управління Держпраці у Чернівецькій області;
- Центральне-Західне міжрегіональне управління Державної служби з питань праці - завдання і функції Управління Держпраці у Житомирській області, Управління Держпраці у Хмельницькій області, Управління Держпраці у Вінницькій області;
- Центральне міжрегіональне управління Державної служби з питань праці - завдання і функції Управління Держпраці у Чернігівській області, Головного управління Держпраці у Київській області, Управління Держпраці у Черкаській області;

- Північно-Східне міжрегіональне управління Державної служби з питань праці - завдання і функції Управління Держпраці у Сумській області, Управління Держпраці у Полтавській області, Головного управління Держпраці у Харківській області;
- Південно-Східне міжрегіональне управління Державної служби з питань праці - завдання і функції Управління Держпраці у Кіровоградській області, Головного управління Держпраці у Дніпропетровській області, Головного управління Держпраці у Запорізькій області;
- Південне міжрегіональне управління Державної служби з питань праці - завдання і функції Головного управління Держпраці в Одеській області, Управління Держпраці у Миколаївській області, Головного управління Держпраці у Херсонській області.

Інспектори Держпраці мають право:

- безперешкодно відвідувати підконтрольні підприємства (об'єкти), виробництва, та здійснювати в присутності роботодавця або його представника перевірку додержання законодавства з охорони праці;
- одержувати пояснення, висновки обстежень, аудитів, звіти про рівень і стан профілактичної роботи, причини порушень законодавства та вжиті заходи щодо їх усунення;
- видавати обов'язкові для виконання приписи (розпорядження) про усунення порушень і недоліків в галузі охорони праці;
- забороняти, зупиняти, припиняти, обмежувати експлуатацію виробництв, робочих місць, будівель, устаткування, виконання певних робіт, застосування нових небезпечних речовин, реалізацію продукції, а також скасовувати або припиняти дію виданих ними дозволів і ліцензій до усунення порушень, які створюють загрозу життю працюючих;
- притягати до адміністративної відповідальності працівників, винних у порушенні законодавства про охорону праці;
- надсилати роботодавцям подання про невідповідність окремих осіб займаній посаді, передавати матеріали органам прокуратури для притягнення цих осіб до відповідальності згідно із законом.

Відомчий контроль покладається на адміністрацію підприємства та на господарські організації вищого рівня. Цей контроль здійснюється відповідними службами охорони праці. Громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці створенням безпечних і нешкідливих умов праці, належних виробничих та санітарно-побутових умов, забезпеченням працівників спецодягом, спецвзуттям, іншими засобами індивідуального та колективного захисту здійснюють професійні спілки в особі своїх

виборних органів і представників (уповноважених осіб). Професійні спілки також мають право на проведення незалежної експертизи умов праці, а також об'єктів виробничого призначення, що проектуються, будуються чи експлуатуються, на відповідність їх НПАОП, брати участь у розслідуванні причин нещасних випадків і професійних захворювань та надавати свої висновки про них, вносити роботодавцям, державним органам управління і нагляду подання з питань охорони праці та одержувати від них аргументовану відповідь. У разі відсутності професійної спілки на підприємстві громадський контроль здійснює уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці, яка має право безперешкодно перевіряти на підприємствах виконання вимог щодо охорони праці і вносити обов'язкові для розгляду роботодавцем пропозиції про усунення виявлених порушень НПАОП.

5.4.1. Контрольні питання

1. Охарактеризуйте Державну службу України з питань праці (Держпраці).
2. Назвіть основні завдання Держпраці.
3. Що саме реалізує Держпраця?
4. Хто призначає та звільняє на посаду Голову Держпраці?
5. Яким чином Держпраця здійснює свої повноваження?
6. Назвіть які права мають Інспектори Держпраці?
7. На кого покладається відомчий та громадський контролю за додержанням законодавства про охорону праці?

6. Нормативно-правові акти з охорони праці.

Крім законодавчих актів України, правові відносини у сфері охорони праці регулюються нормативно-правовими актами з охорони праці. Різниця між законодавчими і нормативно – правовими актами полягає в тому, що законодавчі приймає Верховна Рада і затверджує президент. Вони мають гриф закону. Нормативно – правові акти приймає КМУ і затверджує Прем'єр - міністр.

Нормативно-правові акти з охорони праці – це правила, норми, регламенти, положення, стандарти, інструкції та інші документи, обов'язкові для виконання згідно ст. 27 Закону України «Про охорону праці».

На мал.1 наведено блок-схему багаторівневості системи нормативних актів у галузі охорони праці (штрих- пунктирні стрілки вказують на окремі документи як приклади НПАОП).

До найважливіших нормативно-правових актів з питань охорони праці належать державні нормативні акти про охорону праці (ДНАОП), які залежно від сфери дії поділяються на міжгалузеві та галузеві.

Мал. 1. Блок-схема багаторівневої системи нормативних актів у галузі охорони праці

Міжгалузеві ДНАОП є загальнодержавного користування, їхня дія поширюється на всі підприємства та організації України незалежно від галузей належності.

Наприклад: НПАОП.00-4.12-05 «Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці», із змінами на 30. 01. 2017р. наказ №140 Мінсоцполітики та Постанови КМУ №337 «Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві» від 17.04.2019 року, поширюється на всі підприємства та організації України незалежно від галузей належності.

Галузеві ДНАОП поширюються тільки на певну галузь у масштабі України і передбачають гарантії безпечних умов праці відповідно до специфіки певної галузі.

Наприклад: НПАОП 01.0–1.02–18 «Правила охорони праці у сільськогосподарському виробництві», ДСН 9.9.5.035-99 «Безпека праці з мікроорганізмами» поширюється на певні підприємства та організації України.

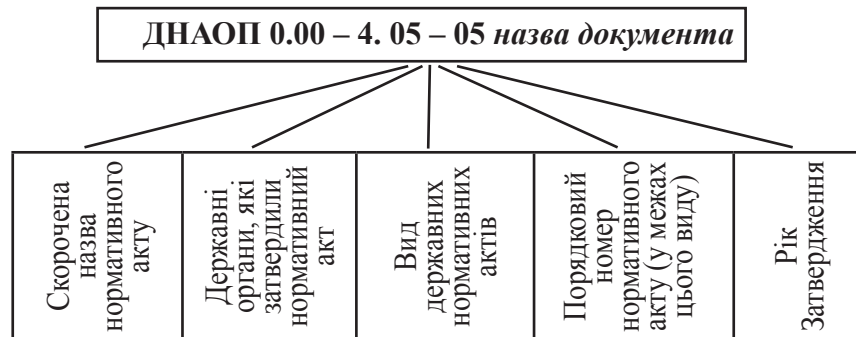
ДНАОП поділяють на вісім видів уніфікованої форми для однакового застосування. Кожен вид має свій цифровий код:

- правила - 1;
- стандарти — 2;
- норми - 3;
- положення, статuti - 4;
- інструкції, вказівки - 5;
- рекомендації, вимоги - 6;
- технічні умови безпеки - 7;
- переліки та ін. - 8.

Залежно від державних органів, які затвердили міжгалузеві ДНАОП, акти поділяють на вісім груп. Ці групи для машинного опрацювання даних державного реєстру мають такі цифрові позначення:

- Держпраці України - 0.00;
- ДСНС України (пожежна безпека) - 0.01;
- МВС України (безпека руху) - 0.02;
- МОЗ України - 0.03;
- Держатомнагляд України - 0.04;
- Мінпраці України - 0.05;
- Держстандарт України - 0.06;
- Держбуд України - 0.07.

Для машинного опрацювання ДНАОП кодуються відповідно до схеми, які показані на мал. 2.

Мал.2. Схеми кодування для машинного опрацювання ДНАОП

Служба охорони праці будь-якого АПК для виконання покладених на неї повноважень має бути забезпечена такою мінімальною кількістю нормативно-правових актів:

- Закон України «Про охорону праці»;
- Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки»;
- Типове положення про службу охорони праці;
- Положення про порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві;
- Типове положення про навчання з питань охорони праці;
- Положення про розробку інструкцій з охорони праці;
- Перелік робіт з підвищеною небезпекою;
- Перелік робіт, де є потреба в професійному доборі;
- Граничні норми піднімання та переміщення важких речей жінками;
- Граничні норми піднімання та переміщення важких речей неповнолітніми;
- Положення про медичний огляд працівників певних категорій;
- Перелік посад посадових осіб, які зобов'язані проходити попередню і періодичну перевірку знань з охорони праці;
- Порядок опрацювання та затвердження роботодавцем нормативних актів про охорону праці, що діють на підприємстві;
- Положення про порядок забезпечення працівників спеціальним одягом, спеціальним взуттям та іншими засобами індивідуального захисту;
- Типове положення про комісію з питань охорони праці;
- Типове положення «Про кабінет охорони праці».

Залежно від виду економічної діяльності і виду виконуваних робіт необхідно користуватись відповідними галузевими та міжгалузевими нормативно-правовими актами з охорони праці згідно з Державним реєстром міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці.

6.1. Контрольні питання

1. Поясніть різницю між законодавчими і нормативно – правовими актами з охорони праці.
2. Розкажіть про нормативно-правові акти з охорони праці
3. Назвіть найважливіші нормативно-правові акти з питань охорони праці
4. На які підвиди поділяються державні нормативні акти про охорону праці? Охарактеризуйте кожен підвид.
5. Служба охорони праці будь-якого АПК для виконання покладених на неї повноважень має бути забезпечена .... Назвіть якими нормативно-правовими документами вона має бути забезпечена?

6.2. Інструкції з охорони праці.

На виконання статті 13 Закону України «Про охорону праці», з метою забезпечення ефективного функціонування системи управління охороною праці та мінізувати нещасні випадки, професійні захворювання роботодавці розробляє і затверджує інструкції з охорони праці, що є чинними в межах підприємства, на основі нормативно-правових актів з охорони праці, технічної документації підприємства з урахуванням конкретних умов виробництва та вимог безпеки, викладених в експлуатаційній та ремонтній документації підприємств-виробників устаткування, що використовуються на цьому підприємстві.

Інструкція з охорони праці – це нормативний акт підприємства, установи, організації незалежно від форм власності та видів їх діяльності, який містить обов'язкові для дотримання працівниками вимоги з охорони праці при виконанні ними робіт певного виду або за певною професією на робочих місцях, у виробничих приміщеннях, на території підприємства і будівельних майданчиках або в інших місцях, де за дорученням роботодавця чи уповноваженого ним органу (далі – роботодавець) виконуються ці роботи, трудові чи службові обов'язки.

Інструкції поділяються на:

- інструкції, що належать до державних міжгалузевих нормативних актів про охорону праці;
- примірні інструкції;
- інструкції, що діють на підприємстві.

Розроблення інструкції з охорони праці складаються згідно з Порядком опрацювання і затвердження роботодавцем нормативних актів з охорони праці, що діють на підприємстві, затвердженим наказом Державного комітету України по нагляду за охороною праці від 21.12.1993 № 132, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 07.02.1994 за № 20/229, та з урахуванням Положення про розробку інструкцій з охорони праці, затвержене в новій редакції наказом Міністерства соціальної політики України від 30.03.2017 № 526, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 21.06.2017 за № 779/30647 (далі – Положення № 526), і поширюються на всі юридичні та фізичні особи, які відповідно до законодавства використовують найману працю.

Положення №526 не змінює структуру інструкцій з охорони праці. Як і раніше, вони мають розділи: «Загальні положення»; «Вимоги безпеки перед початком роботи»; «Вимоги безпеки під час роботи»; «Вимоги безпеки після закінчення роботи»; «Вимоги безпеки в аварійних ситуаціях». Може передбачатись розділ «Додатки» (за необхідності), у якому може наводитись перелік нор-

мативно-правових актів та актів підприємства з охорони праці, на підставі яких розроблено інструкцію.

Інструкція з охорони праці повинна містити обов'язкові для дотримання працівниками вимоги з охорони праці при виконанні ними робіт певного виду або за певною професією на всіх робочих місцях, у виробничих приміщеннях, на території підприємства, будівельних майданчиках або в інших місцях, де за дорученням роботодавця чи уповноваженого ним органу виконуються ці роботи, трудові чи службові обов'язки. Саме з цієї причини, проведення інструктажів з питань охорони праці на робочому місці здійснюється за інструкціями з охорони праці, що діють на підприємстві, відповідно до виконуваних робіт. Примірники інструкцій видаються працівникам безпосередніми керівниками робіт під час проведення інструктажу або розміщуються на їх робочих місцях.

6.2.1. Контрольні питання

1. Щоб мінімізувати нещасні випадки, професійні захворювання роботодавці розробляє і затверджує які документи з охорони праці на підприємстві?
2. Назвіть на які підвиди поділяються інструкції?
3. Що повинна містити Інструкція з охорони праці?

7. Система стандартів безпеки праці

Загальні вимоги і норми безпеки за видами небезпечних та шкідливих виробничих факторів установлюють стандарти безпеки праці, які забезпечують нормативну базу управління умовами праці.

Система стандартів безпеки праці (ССБП) — це комплекс взаємозв'язаних стандартів, спрямованих на забезпечення безпеки праці, збереження здоров'я та працездатності людини в процесі праці. Розробка стандартів здійснюється на основі глибоких наукових досліджень, новітніх досягнень науки і техніки вченими, спеціалістами різних галузей народного господарства, працівниками служб охорони праці.

Стандарти безпеки праці поділяються на:

- державні (ДСТУ);
- міжгалузеві (МСТУ);
- галузеві (ГСТУ);
- стандарти підприємств (СТПССБП).

Державні стандарти охорони праці — це норми і правила, що поширюються на всі галузі господарства незалежно від форми власності та виду діяльності: будівельні, санітарні норми й правила; правила розміщення електроустановок споживачів; правила дорожнього руху; положення «Про розслідування та облік нещасних випадків» тощо.

Міжгалузеві норми і правила — це такі норми й правила, що регламентують охорону праці в кількох галузях або в окремих видах виробництва.

Галузеві норми і правила розробляються на основі загальнодержавних, міжгалузевих законодавчих актів, норм та правил з урахуванням специфіки виробництва для певної галузі господарства. Вони поширюються лише на підприємства й установи даної галузі.

Державні, міжгалузеві і галузеві нормативні акти, стандарти, технічні умови охорони праці переглядаються в міру впровадження досягнень науки і техніки, але не рідше одного разу на 10 років.

Стандарти підприємств з безпеки праці є складовою системи стандартів безпеки праці. На підприємствах загальне керівництво розробкою стандартів здійснює роботодавець (керівник) чи головний інженер, організаційно-методичне керівництво покладено на служби стандартизації за участю служб охорони праці. Створюються такі стандарти підприємств з безпеки праці:

- організаційно - методичні, які визначають організацію роботи з охорони праці на підприємстві, організацію навчання та інструктаж працівників з безпеки праці, порядок нагляду за об'єктами підвищеної небезпеки, порядок проведення аналізу травматизму тощо;
- вимоги безпеки до виробничого устаткування (*встановлюють загальні вимоги безпеки до виробничого устаткування, до методів контролю за дотриманням вимог безпеки*);
- вимоги безпеки до технологічних процесів (*регламентують вимоги безпеки до технологічних процесів, робочих місць, режимів праці системи управління*);
- вимоги до забезпечення працівників засобами індивідуального захисту (*вимоги до організації забезпечення працівників засобами колективного та індивідуального захисту і до експлуатації цих засобів, порядок видачі індивідуальних засобів захисту тощо*).

Для забезпечення безпеки праці стандарти підприємств мають важливе значення. Вони виконують такі функції:

- є законом підприємства, що підвищує відповідальність роботодавців та відповідних служб за охорону праці;
- дозволяють упорядкувати і систематизувати вимоги безпеки до устаткування, технологічних процесів;
- дають можливість зосередити увагу не тільки на виявленні причин травматизму і профзахворюваності, а й на створенні умов для зниження травматизму та профзахворюваності.

Впровадження стандартів на підприємствах, в установах та організаціях полягає в конкретній реалізації їх вимог у забезпеченні

безпеки праці. Стандарти використовуються згідно з комплексними заходами щодо досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці й виробничої санітарії, розроблених на основі обстеження устаткування, технологічних процесів, фактичного санітарно-технічного та протипожежного стану робочих місць.

Безпека праці досягається забезпеченням безпеки будівель та споруд, виробничих процесів і обладнання. Вирішення питань охорони праці здійснюється на стадіях проектування, виготовлення й експлуатації різних об'єктів виробничого призначення.

Будівлі, споруди сільськогосподарських підприємств мають відповідати будівельним нормам і правилам, санітарним нормам проектування сільськогосподарських підприємств ДБН Б.2.2-12:2018, СаНПІН 5.02-12/н, а також галузевим нормативним документам. Об'єм виробничих приміщень на одного працівника згідно із санітарними нормами повинен складати не менше 15 м³, а площа приміщення — 4,5 м². Ширина основних проходів усередині цехів та ділянок має бути не менша 1,5 м, а ширина проїздів — 2,5 м. Висота виробничих приміщень повинна бути не менше 3 м.

Важливе значення для здорових та безпечних умов праці мають раціональне розміщення основного і допоміжного устаткування, правильна організація робочих місць. Конструкція робочого місця, його розміри й взаємне розміщення його елементів покликані відповідати антропометричним, фізіологічним характеристикам людини (що зумовлюють раціональну робочу позу, зменшення статичних навантажень, оптимізацію робочої зони та інформаційних потоків), а також характеру роботи. Організація робочих місць повинна забезпечувати вільність рухів працівників, безпеку виконання трудових операцій.

Безпека виробничих процесів значною мірою залежить від рівня організації та планування цехів, ділянок, від облаштованості та організації робочих місць. Вона забезпечується комплексом проектних та організаційних рішень, який містить: відповідний вибір технологічних процесів, робочих операцій, виробничого обладнання, порядок його обслуговування й умови його розміщення, засоби зберігання і транспортування матеріалів, заготовок, напівфабрикатів, готової продукції та відходів виробництва, засобів захисту працівників.

Виробничі процеси мають бути пожежо- і вибухонебезпечними, а також не повинні забруднювати навколишнє середовище шкідливими виробами. Загальні вимоги до виробничих процесів передбачають:

- заміну технологічних процесів та операцій, пов'язаних з виникненням небезпечних і шкідливих факторів, процесами та операціями, при виконанні яких ці фактори відсутні;

- комплексну механізацію та автоматизацію виробництва;
- застосування дистанційного управління технологічними процесами;
- герметизацію обладнання;
- застосування засобів колективного захисту працівників;
- усунення контакту працівників з матеріалами, заготовками, готовою продукцією, відходами виробництва, які справляють небезпечну дію;
- перехід від періодичних процесів до безперервних;
- застосування контролю й управління технологічними процесами;
- використання раціональних режимів праці та відпочинку.

Щодо безпеки виробничого обладнання, то її слід охарактеризувати як властивість виробничого обладнання зберігати відповідність вимогам безпеки праці при виконанні заданих функцій в умовах, установлених нормативно-технічною документацією.

Конструкції машин і виробничого обладнання повинні проектуватися так, щоб вони не були джерелом несприятливого впливу на людину. Це означає, що конструкції обладнання повинні відповідати вимогам підтримки на робочому місці санітарно-гігієнічних умов праці на рівні нормативів, установлених законодавством про охорону праці. У проектуванні конструкцій машин і виробничого обладнання має враховуватися також забезпечення обслуговування обладнання в сприятливих для працівника позаяк із застосуванням зусиль, траєкторії, швидкості та кількості рухів суглобів у фізіологічно допустимих позаяк.

Вимоги виробничої ергономіки (ергономіка - наукова дисципліна, що вивчає взаємодію людини з технічними системами, засобами праці й виробничим середовищем з метою оптимальної гармонізації цієї взаємодії) впливають з особливостей нормального функціонування органів чуття людини, наприклад: зумовленості кута зору, рівня інтенсивності сигналу обсягу інформації, яку працівник має сприймати й переробляти. Це означає, що конструкція обладнання повинна відповідати анатомо-фізіологічним і психофізичним особливостям будови й функціонування органів людини.

Жоден зразок нової машини, механізму й іншого виробничого обладнання не може бути переданий у серійне виробництво, якщо він не відповідає вимогам охорони праці. Нові чи реконструйовані виробничі об'єкти засобу виробництва не можуть бути прийняті в експлуатацію, якщо вони не мають сертифіката безпеки.

Рівень безпеки виробничого обладнання забезпечується технічними й організаційними заходами, здійсненням атестації робочих місць, контролем за станом і експлуатацією обладнання; проведнням згідно з графіком планових запобіжних ремонтів.

7.1. Контрольні питання

1. Охарактеризуйте Систему стандартів безпеки праці (ССБП).
2. Державні стандарти охорони праці — це ... (Дайте визначення)
3. Розкажіть про міжгалузеві та галузеві норми і правила з охорони праці.
4. Що таке стандарти підприємств з безпеки праці?
5. Які стандарти підприємств з безпеки праці можуть створювати на підприємстві?
6. Які функції виконують стандарти підприємств з безпеки праці?
7. Розкажіть про будівлі та інші споруди сільськогосподарських підприємствах. На основі яких документів ці будівлі вводять у експлуатацію?
8. Від чого залежить безпека виробничих процесів на підприємстві?
9. Загальні вимоги до виробничих процесів передбачають ... (Перерахуйте основні вимоги).
10. Охарактеризуйте вимоги до безпеки виробничого обладнання на підприємстві (на прикладі конструкцій машин)
11. Що таке ергономіка? Вимоги виробничої ергономіки.
12. Чим забезпечується безпека виробничого обладнання на підприємстві?

8. Відповідальність за порушення законодавства про охорону праці

Закон України «Про охорону праці» передбачає, що за порушення законів та інших НПАОП, створення перешкод у діяльності посадових осіб органів державного нагляду за охороною праці, а також представників профспілок, їх організацій та об'єднань винні особи притягаються до дисциплінарної, адміністративної, матеріальної та кримінальної відповідальності. Дисциплінарна відповідальність полягає в тому, що на винного працівника накладається дисциплінарне стягнення. Ця відповідальність встановлена Кодексом законів про працю України. Згідно ст. 147 існує два види дисциплінарного стягнення: догана та звільнення з роботи.

За порушення законодавства про охорону праці та невиконання приписів (розпоряджень) посадових осіб органів виконавчої влади з нагляду за охороною праці юридичні та фізичні особи, які відповідно до законодавства використовують найману працю, притягаються органами виконавчої влади з нагляду за охороною праці до сплати штрафу в порядку, встановленому законом. Сплата штрафу не звільняє юридичну або фізичну особу, яка відповідно до законодавства використовує найману працю, від усунення виявлених порушень у визначені строки.

Окрім відшкодування шкоди працівникам (внаслідок нещасного випадку чи професійного захворювання), роботодавець повністю відшкодовує збитки іншим підприємствам, громадянам і державі на загальних підставах у зв'язку з заподіянням шкоди при порушенні вимог охорони праці.

За порушення законодавчих і інших нормативних актів про охорону праці Закон України «Про охорону праці» передбачає відповідальність **дисциплінарну, адміністративну, матеріальну та кримінальну**.

Дисциплінарна відповідальність регулюється Кодексом законів про працю і передбачає такі види покарання, як догана та звільнення. Законодавством, статутами і положеннями про дисципліну, що діють у деяких галузях народного господарства, можуть бути передбачені для окремих категорій й інші дисциплінарні стягнення. Дисциплінарне стягнення застосовується роботодавцем безпосередньо за виявленням проступку (*протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність*), але не пізніше одного місяця з дня його виявлення, не рахуючи часу звільнення працівника від роботи у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю або перебуванням його у відпустці. Дисциплінарне стягнення не може бути накладене пізніше шести місяців з дня вчинення проступку. До того, як накласти дисциплінарне стягнення, роботодавець повинен зажадати від винного працівника письмові пояснення. У тому випадку, коли працівник відмовляється надати пояснення, про це повинен бути складений акт за підписом посадової особи і працівників підприємства, які були свідками відмови. За кожне порушення трудових обов'язків може бути застосоване лише одне притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Адміністративна відповідальність — це відповідальність посадових осіб і працівників перед органами державного нагляду, що полягає у застосуванні до них штрафних санкцій. Умови притягнення до адміністративної відповідальності передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення. Ст. 41 КУпАП передбачає, що порушення вимог законодавчих та інших нормативних актів з охорони праці тягне за собою накладення штрафу на винних осіб у таких розмірах від 2 до 5 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян на працівників, та від 5 до 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян на посадових осіб підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, а також на громадян —роботодавців підприємств або уповноважених ними осіб.

Матеріальна відповідальність працівників і службовців регламентується статтею 130. КЗпП України та іншими нормативними актами, які торкаються цієї відповідальності у трудових відноси-

нах. Матеріальна відповідальність у вигляді грошової компенсації накладається на працівників і посадових осіб за шкоду, заподіяну підприємству, а також на роботодавців за порушення вимог щодо охорони праці. Загальними підставами накладення матеріальної відповідальності на працівника є:

- наявність прямої шкоди;
- вина працівника (у формі наміру чи необережності);
- протиправні дії працівника;
- наявність причинного зв'язку між винними і протиправними діями (бездіяльністю) працівника та заподіяною шкодою. На працівника може бути накладена матеріальна відповідальність за наявності всіх перелічених умов, відсутність хоча б однієї з них виключає матеріальну відповідальність працівника. Розрізняють *обмежену матеріальну відповідальність, повну матеріальну відповідальність, колективну матеріальну відповідальність та матеріальну відповідальність* за порушення вимог охорони праці.

Обмежена матеріальна відповідальність - це матеріальна відповідальність працівника за заподіяну роботодавцеві майнову шкоду в розмірі такої шкоди, але більше ніж розмір середнього місячного заробітку такого працівника.

Відповідно до статті 133 КЗпП України обмежену матеріальну відповідальність несуть:

1) працівники:

- за зіпсуття або знищення через недбалість матеріалів, напівфабрикатів, виробів (продукції), в тому числі при їх виготовленні,
- у розмірі заподіяної з їх вини шкоди, але не більше свого середнього місячного заробітку. В такому ж розмірі працівники несуть матеріальну відповідальність за зіпсуття або знищення через недбалість інструментів, вимірювальних приладів, спеціального одягу та інших предметів, виданих підприємством, установою, організацією працівникові в користування;

2) керівники підприємств, установ, організацій та їх заступники, а також керівники структурних підрозділів на підприємствах, в установах, організаціях та їх заступники - у розмірі заподіяної з їх вини шкоди, але не більше свого середнього місячного заробітку, якщо шкоду підприємству, установі, організації заподіяно зайвими грошовими виплатами працівникам, неправильною постановкою обліку і зберігання матеріальних, грошових чи культурних цінностей, невжиттям необхідних заходів до запобігання простоям.

Повна матеріальна відповідальність працівників — це покладення на працівника обов'язку повністю відшкодувати заподіяну підприємству пряму дійсну шкоду без будь-яких обмежень (ст.134 КЗпП України).

Відповідно до законодавства працівники несуть матеріальну відповідальність у повному розмірі шкоди, заподіяної з їх вини підприємству, установі, організації, у випадках, коли:

1) між працівником і роботодавцем укладено письмовий договір про взяття на себе працівником повної матеріальної відповідальності за незабезпечення цілості майна та інших цінностей, переданих йому для зберігання або для інших цілей (ст.135-1 КЗпП України) ;

2) майно та інші цінності були одержані працівником під звіт за разовою довіреністю або за іншими разовими документами;

3) шкоди завдано діями працівника, які мають ознаки діянь, переслідуваних у кримінальному порядку;

Разом з тим, працівник **не може притягуватися** до матеріальної відповідальності за п.3 ст. 134 КЗпП у разі винесення виправдувального вироку, припинення кримінальної справи за відсутністю складу або події скоєння злочину.

4) шкоди завдано працівником, який був у нетверезому стані;

Факт появи на роботі в нетверезому стані є грубим порушенням трудової дисципліни, а тому повна матеріальна відповідальність за шкоду настає незалежно від того, навмисно або з необережності заподіяно шкоду. Повна матеріальна відповідальність покладається на працівника, що перебуває у нетверезому стані, якщо з його вини підприємство своєчасно не виконало господарські зобов'язання і внаслідок цього зазнало збитків. Доказами можуть бути медичний висновок, акти, свідчення свідків тощо.

5) шкоди завдано недостатчею, умисним знищенням або умисним зіпсуттям матеріалів, напівфабрикатів, виробів (продукції), в тому числі при їх виготовленні, а також інструментів, вимірювальних приладів, спеціального одягу та інших предметів, виданих роботодавцем працівникові в користування;

Обов'язкова умова - умисне заподіяння такої шкоди. Якщо недостача, зіпсуття або знищення вказаного майна сталися з необережності (недбалості), настає обмежена матеріальна відповідальність.

6) відповідно до законодавства на працівника покладено повну матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації при виконанні трудових обов'язків;

7) шкоди завдано не при виконанні трудових обов'язків;

Шкода заподіяна роботодавцеві не сторонньою особою, а саме працівником, який перебуває з таким підприємством у трудових правовідносинах на підставі трудового договору. Така шкода може бути заподіяна як у робочий час, так і після його закінчення або до початку роботи.

8) службова особа, винна в незаконному звільненні або переведенні працівника на іншу роботу;

Обов'язок відшкодувати у повному розмірі шкоду, заподіяну підприємству у зв'язку зі сплатою незаконно звільненому чи переведеному працівникові часу вимушеного прогулу або часу виконання нижче оплачуваної роботи, покладається на службову особу, за наказом чи розпорядженням якої таке звільнення чи переведення було здійснене.

9) роботодавець, керівник підприємства, установи, організації всіх форм власності, винний у несвоєчасній виплаті заробітної плати понад один місяць, що призвело до виплати компенсацій за порушення строків її виплати, і за умови, що Державний бюджет України та місцеві бюджети, юридичні особи державної форми власності не мають заборгованості перед цим підприємством;

Обов'язкові умови:

- несвоєчасна виплата заробітної плати понад 1 місяць;
- виплата компенсацій за порушення строків її виплати;
- Державний бюджет України та місцеві бюджети, юридичні особи державної форми власності не мають заборгованості перед цим підприємством.

10) шкоди завдано недостатчею, знищенням або пошкодженням обладнання та засобів, наданих у користування працівнику для виконання роботи за трудовим договором про дистанційну роботу або про надомну роботу. У разі звільнення працівника та повернення наданих йому у користування обладнання та засобів з нього може бути стягнута балансова вартість такого обладнання у порядку.

На працівників не може бути покладена відповідальність за шкоду, яка відноситься до категорії нормального виробничо-господарського ризику, а також за шкоду, заподіяну працівником, що перебував у стані крайньої необхідності. Відповідальність за не одержаний підприємством, установою, організацією прибуток може бути покладена лише на працівників, що є посадовими особами.

Згідно ст. 136 КЗпП існує три варіанти відшкодування збитків, завданих роботодавцеві працівником:

- добровільне відшкодування;
- стягнення за розпорядженням власника чи вповноваженого ним органу;
- відшкодування в судовому порядку.

Добровільне відшкодування - це коли працівник, який заподіяв шкоду, добровільно покриває її повністю або частково. За згодою роботодавця працівник може передати для покриття заподіяної шкоди рівноцінне майно або поправити пошкоджене.

Стягнення шкоди за розпорядженням роботодавця чи вповноваженого ним органу проводиться шляхом відрахування із заробітної плати працівника:

- роботодавцем або уповноваженим ним органом, якщо шкода завдана працівниками у розмірі, що не перевищує середньомісячного заробітку;
- рішенням вищестоящим в порядку підлеглості органом, якщо шкода заподіяна керівниками підприємств, установ, організацій та їх заступниками.

Розпорядження роботодавця, або вищестоящего в порядку підлеглості органу має бути зроблено не пізніше двох тижнів з дня виявлення заподіяної працівником шкоди і звернено до виконання не раніше семи днів з дня повідомлення про це працівникові. Якщо працівник не згоден з відрахуванням або його розміром, трудовий спір за його заявою розглядається в порядку, передбаченому законодавством.

Відшкодування шкоди в судовому порядку - провадиться шляхом подання роботодавцем позову до місцевого загального суду. Такий позов може бути подано протягом одного року з дня виявлення заподіяної шкоди. Він обчислюється з дня виявлення заподіяної працівником шкоди (день, коли власникові стало відомо про наявність шкоди).

Стягнення з керівників підприємств, установ, організацій та їх заступників матеріальної шкоди в судовому порядку провадиться за позовом вищестоящего в порядку підлеглості органу.

Кримінальна відповідальність за порушення правил охорони праці покладається на працівників і посадових осіб підприємств, а також на роботодавців. Поняттям «порушення правил охорони праці» охоплюється недотримання загальнодержавних, галузевих та локальних — для даного підприємства правил, інструкцій, положень та інших підзаконних актів, розроблених і прийнятих відповідно до Закону України «Про охорону праці» і Кодексу законів про працю України. Кримінальна відповідальність настає не за будь-яке порушення, а за порушення вимог охорони праці, яке створювало небезпеку для життя або здоров'я громадян, яке призвело чи могло призвести до нещасних випадків, аварій або інших тяжких наслідків. Ознаки злочину є як у діях, так і у бездіяльності, тобто у невиконанні того, що слід було робити на виконання відповідних правил, інструкцій тощо. Ступінь покарання залежить від конкретних обставин і встановлюється Кримінальним кодексом України.

8.1. Контрольні питання

1. До яких видів відповідальності притягаються винні особи у порушенні законів та інших НПАОП з охорони праці згідно із

Законом України «Про охорону праці»?

2. Дайте характеристику дисциплінарній відповідальності
3. Дайте характеристику адміністративній відповідальності
4. Дайте характеристику матеріальній відповідальності
5. Проаналізуйте, яка різниця між обмеженою матеріальною відповідальністю та повною матеріальною відповідальністю.
6. Розкажіть яка відповідальність покладається на працівників за шкоду, яка відноситься до категорії нормального виробничого-господарського ризику, а також за шкоду, заподіяну працівником, що перебував у стані крайньої необхідності?
7. Які існують варіанти відшкодування збитків, завданих роботодавцеві працівником згідно з ст. 136 КЗпП? Дайте характеристику кожному варіанту.

9. Особливості умов праці в сільськогосподарському виробництві

Організація праці та умови роботи в сільському господарстві мають багато специфічних особливостей. На відміну від промислових підприємств з їх обмеженими виробничими площами, для сільськогосподарського виробництва характерні роботи на значних площах, часто віддалених на десятки кілометрів,— полях і луках, тваринницьких фермах та ін. У зв'язку з впровадженням навісних машин і знарядь багато механізаторів працюють поодиноці, що ускладнює контроль за їх безпекою з боку спеціалістів і керівників. Якщо робочі місця віддалені від бригадних станів, ускладнюється своєчасне забезпечення механізаторів харчуванням, водою, медичною допомогою. Крім того, механізаторам та іншим працівникам сільського господарства в різні сезони доводиться працювати на різних сільськогосподарських роботах і на різних машинах. Так, трактористи і комбайнери влітку працюють на тракторі, комбайні, жатці і на інших сільськогосподарських машинах, а зимою виконують різні ремонтні роботи у майстернях господарств. Отже, в сільському господарстві велике значення має сезонність робіт.

Особливістю праці в сільському господарстві є також вплив на працівника метеорологічних умов, тому що більшість видів робіт у рослинництві і частина робіт у тваринництві виконуються поза приміщеннями в різних і часто несприятливих погодних умовах.

Особливістю праці в сільському господарстві є й те, що люди під час роботи з тваринами можуть заразитися від них хворобами, спільними для людини і тварини (антропозоозами). Тому усі сільськогосподарські працівники повинні старанно вивчати

правила заходів безпеки, виробничої санітарії, протипожежну техніку. Високі вимоги ставляться до керівників господарств, головних спеціалістів та інших відповідальних осіб за заходи безпеки й охорону праці.

9.1. Контрольні питання

1. Дайте характеристику організації праці та умовам роботи в сільському господарстві.
2. Які особливості праці в сільському господарстві?

10. Організація в сільському господарстві кабінетів з охорони праці та куточків з заходів безпеки

Щоб проводити систематичну роботу з охорони праці, у сільському господарстві створюють *кабінети охорони праці* або *куточки з заходів безпеки*. Для цієї мети відводять приміщення площею 40—50 м².

Тематика експозицій кабінету повинна:

- відображати специфіку роботи даного підприємства;
- безпеку руху транспортних засобів;
- можливі небезпеки в період експлуатації технічних засобів під час виконання технологічних процесів.

Кабінети оформляють різними експонатами, діючими макетами і моделями технічних засобів з захисною огорожею, знаками безпеки і шляхового руху, плакатами, фотографіями на ті види робіт, які виконуються в господарстві.

У кабінеті з заходів безпеки рекомендується проводити навчання працівників та інженерно-технічних працівників, вступний і періодичний інструктажі.

Кабінети з заходів безпеки рекомендується обладнувати технічними засобами навчання і контролю знань слухачів, приладами для оцінки умов праці, стендами, макетами, натуральними зразками пристосувань, захисних засобів, спецодягу, приладів і протипожежного інвентаря.

10.1. Контрольні питання

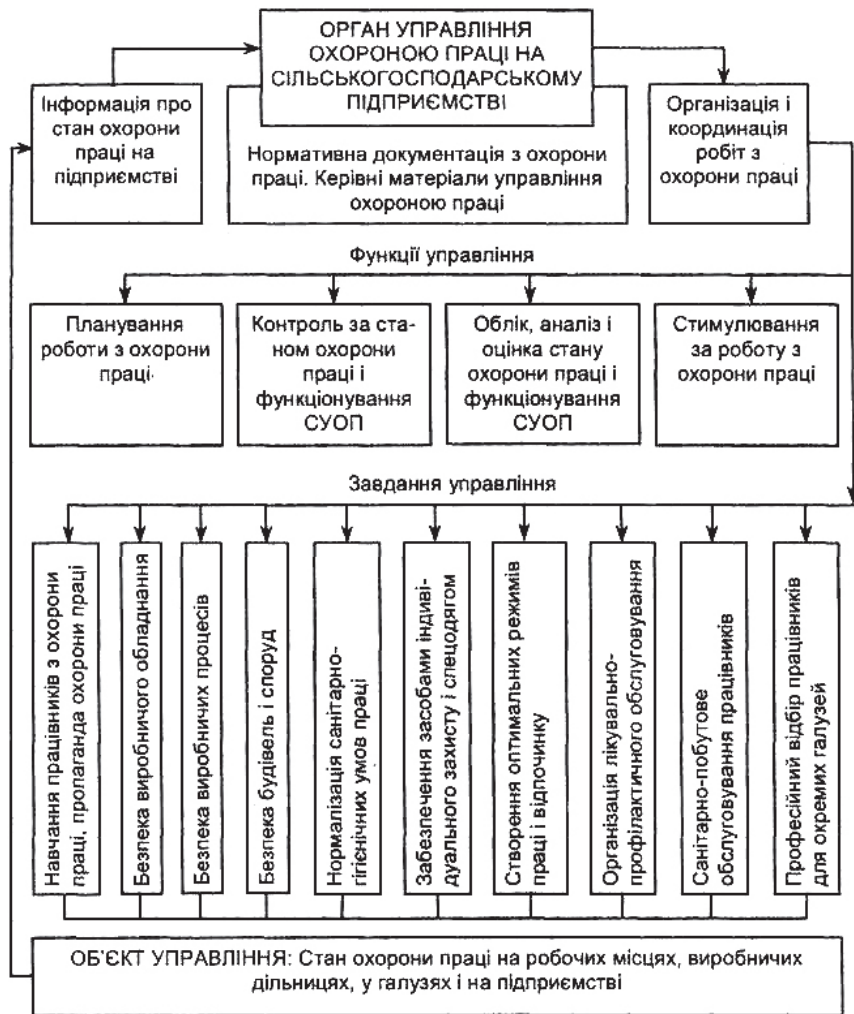
1. Що створюють для проведення систематичної роботи з охорони праці у сільському господарстві?
2. Яка тематика експозицій кабінету повинна бути?
3. Охарактеризуйте як повинні оформити кабінет з охорони праці?

11. Обов'язки спеціалістів і службових осіб щодо створення охорони праці на с/г виробництві

Схема роботи з організації охорони праці в господарствах показана на мал. 3.

Роботодавець здійснює загальне керівництво роботою з охорони праці з метою створення в кожному структурному підрозділі і на кожному робочому місці безпечних умов праці відповідно до вимог нормативно правових актів, забезпечення додержання прав працівників, гарантованих законодавством про охорону праці, а також забезпечує створення і функціонування системи управління охороною праці відповідно до чинного законодавства та Методичних рекомендацій про СКОП;

- створення служби охорони праці і призначення посадових осіб для вирішення конкретних питань з охорони праці;
- проведення наукових досліджень з безпеки праці і впровадження їх у виробництво за рахунок коштів підприємства;
- розробку та затвердження на підприємстві системи нормативних актів відповідно до рекомендацій Держнаглядохоронпраці щодо застосування «Порядку опрацювання і затвердження власником нормативних актів про охорону праці», що діють на підприємстві;
- організацію і функціонування контролю за етапом охорони праці на підприємстві і системи оцінки ефективності функціонування СКОП;
- розробку та впровадження заходів для усунення причин, що призводять до аварій, виробничих травм, професійних захворювань;
- проведення лабораторних досліджень стану умов праці;
- роботу відповідних комісій при розслідуванні нещасних випадків, аварій тощо;
- проектування, будівництво, введення нових, реконструйованих виробничих об'єктів, експлуатацію діючих відповідно до вимог нормативних документів про охорону праці (ННДІОП для малих і середніх підприємств розроблено перелік організаційно-методичних та нормативно-правових документів з охорони праці;

Мал. 3. *Схема керування охороною праці на сільськогосподарському підприємстві.*

- застосування економічних важелів для підвищення зацікавленості працівників підприємства у створенні безпечних і безаварійних умов праці і дотриманні вимог охорони праці;
- виконання зобов'язань з охорони праці, відповідних розділів колективного договору;
- організує за участю профспілок реалізацію комплексних заходів щодо досягнення встановлених нормативів з охорони праці, впроваджує досягнення науки і позитивного досвіду з охорони праці тощо;

- затверджує інструкції з охорони праці та інші нормативні документи;
- організує проведення паспортизації та атестації робочих місць підприємства, які здійснюються в порядку і в терміни, визначені законодавством;
- організує проведення навчання з охорони праці;
- періодично проводить наради з питань охорони праці з керівниками виробництв, цехів, служб та інших виробничих підрозділів;
- не рідше одного разу на квартал заслуховує головних спеціалістів, керівників окремих виробничих підрозділів про виконання заходів з охорони праці щодо запобігання аварійності, виробничому травматизму і професійним захворюванням;
- розглядає результати комплексних обстежень стану охорони праці в окремих підрозділах і приймає відповідні рішення.

Головні спеціалісти. Організують і забезпечують функціонування СКОП у межах своєї сфери діяльності (механізації, рослинництва, тваринництва, енергетики тощо).

Кожний із головних спеціалістів у межах своєї сфери діяльності організовує роботи за такими напрямками:

- контроль за станом безпеки виробництва, додержанням на виробничих дільницях технологічних вимог, правил експлуатації, технічного обслуговування і ремонту устаткування (обслуговування тварин, об'єктів підвищеної небезпечності тощо), а також за наявністю засобів колективного та індивідуального захисту працівників, їх використанням та своєчасним випробуванням і заміною;
- атестація робочих місць на відповідність вимогам, нормативним актам з охорони праці;
- розробка і впровадження поточних і перспективних комплексних заходів для досягнення встановлених нормативів з охорони праці;
- перевірка виконання комплексних заходів і приписів цільових перевірок стану охорони праці на підприємстві.

Аналізують причини виробничого травматизму, аварійності, захворювань на виробництві і вживають активних заходів для їх запобігання.

Беруть участь:

- у проведенні навчання з атестації працюючих з охорони праці, залучають (за необхідності) до цієї роботи спеціалістів з інших організацій, установі державних органів;
- у розробці, перегляді і внесенні змін до інструкцій з безпечного виконання робіт та інших документів з охорони праці;

- у роботі комісій з атестації робочих місць;
- у роботі комісій з приймання в експлуатацію споруд, будівель та інших об'єктів, що пройшли капітальний ремонт (реконструкцію) і новозбудованих.

Розробляють план модернізації діючого устаткування, технологій та організують контроль за їх виконанням та дотриманням вимог охорони праці.

Проводять з керівниками виробничих підрозділів та іншими працівниками наради, на яких розглядається стан охорони праці, приймають відповідні рішення і контролюють їх виконання.

Головний економіст, головний бухгалтер беруть участь у впровадженні системи управління охороною праці та формуванні цільового фонду охорони праці на підприємстві. Забезпечують фінансове функціонування системи, правовий та нормативний статус СУОП. Здійснюють облік грошових коштів з метою виконання заходів, передбачених колективним договором, річними і перспективними планами заходів щодо охорони праці, а також проведення наукових досліджень, упровадження розробок з охорони праці та соціальний захист працюючих.

Безпосередній керівник робіт (керуючий відділком, завідувач ферми, гаражу, складу, машинного двору, керівник іншого виробничого підрозділу). Свою роботу з охорони праці спрямовує на створення нормальних умов праці без травм і аварій на відповідних дільницях. При цьому суворо дотримується вимог чинного законодавства, стандартів, норм, правил та інструкцій з охорони праці, наказів і розпоряджень роботодавців і спеціалістів, спеціалістів служб охорони праці с/г підприємства, у межах посадових обов'язків виконує приписи органів державного нагляду.

Проводить інструктаж на робочих місцях з показом безпечних умов праці, про що заносить записи у відповідний журнал.

Бере участь у проведенні атестації і паспортизації санітарно-технічного стану робочих місць, устаткування і виробничого обладнання, виробничих приміщень.

Виконує роботу з раціоналізації і винахідництва, упровадження досягнень науки, техніки і прогресивного досвіду з охорони праці.

Стежить за своєчасним технічним обслуговуванням, технічним оглядом і випробуванням машин, устаткування та обладнання, організує їх проведення і веде відповідну технічну документацію.

Складає перелік необхідних засобів індивідуального захисту, забезпечує ними працюючих і постійно слідкує за їх станом та використанням працюючими.

Постійно здійснює контроль за станом охорони праці на робочих місцях, визначає та аналізує виробничі небезпеки і їх можливі

наслідки, негайно вживає заходів для їх усунення, а у випадку неможливості терміново передає про них інформацію в службу охорони праці і головному спеціалісту для вжиття термінових заходів.

За виявленими небезпеками вживає конкретні заходи щодо запобігання аваріям, виробничим травмам і захворюванням на робочих місцях.

Розробляє, інструкції для працюючих і подає їх на узгодження і затвердження у встановленому порядку.

Забезпечує виробничу дільницю інструкціями, плакатами з охорони праці, знаками безпеки та іншими засобами.

Постійно стежить за функціонуванням СКОП на рівні виробничої дільниці.

Розслідує нещасні випадки на виробничій дільниці.

Працівник (тракторист-машиніст, комбайнер, тваринник, верстатник, слюсар, оператор, апаратник та інші). Роботи виконує відповідно до завдання керівника і дотримується вимог безпеки, установлених інструкцією.

Перед початком роботи перевіряє справність машин, механізмів, устаткування, приладів, огорожі, запобіжних пристроїв, інструменту, наявність засобів пожежогашіння. При виявленні недоліків доповідає безпосередньому керівникові і за його вказівкою усуває їх.

До виконання роботи приступає у спецодезії та інших засобах захисту, у процесі роботи використовує безпечні засоби праці, на робочому місці додержується вимог інструкцій.

Під час роботи додержується заданих режимів і технологій ведення виконуваних робіт, працює тільки зі справним інструментом, оснащенням, приладдям, устаткуванням, механізмами. Організовує і утримує робоче місце відповідно до вимог стандартів, норм, правил та інструкцій з охорони праці.

Про всі неполадки, несправності устаткування, машин, інструменту, приладдя, виявлені в процесі роботи, повідомляє свого безпосереднього керівника, уживає заходів для усунення будь-якої виробничої небезпеки.

Проходить в установленому порядку медичний огляд.

Надає (за необхідності) долікарську допомогу потерпілим.

Має право відмовитись від дорученої роботи, якщо створилась виробнича ситуація, небезпечна для його життя чи здоров'я, або для людей, які його оточують, і навколишнього середовища.

Кожен працівник на підприємстві **зобов'язаний** дотримуватись виробничої дисципліни, правил, норм та інструкцій з охорони праці в рамках покладених на нього обов'язків і нести відповідальність відповідно до Закону України «Про охорону праці» та діючих на підприємстві нормативних документів.

Працівники, що порушують законодавство з охорони праці, правила, норми або інструкції з охорони праці, допустили невиконання заходів, передбачених колективним договором, посадових обов'язків, приписів органів Державного нагляду і відомчого контролю, а також наказів і розпоряджень власника підприємства, притягаються залежно від характеру порушень та їх наслідків до дисциплінарної або матеріальної відповідальності.

Працівники, які порушили вимоги охорони праці і при цьому виникла виробнича небезпека або шкідливий фактор, а також особи, які своєчасно не повідомили відповідного керівника (організатора робіт) про небезпеку, що виникла з інших причин, повністю або частково позбавляються преміальних доплат за наслідками виробничої діяльності за звітний період (місяць, квартал, рік), коли були допущені ці порушення.

Допущені працівниками в процесі виробничої діяльності порушення, незалежно від їх наслідків, підлягають обліку, аналізу. До порушників застосовуються засоби обов'язкового впливу.

З метою залучення представників трудового колективу до співробітництва в галузі управління охороною праці на підприємстві за рішенням трудового колективу відповідно до закону України «Про охорону праці» створюється комісія з охорони праці.

Положення про комісію з питань охорони праці підприємства (Положення про роботу уповноважених трудових колективів з питань охорони праці підприємства) розробляється за участю представників трудового колективу та власника і затверджується загальними зборами (конференцією) трудового колективу підприємства.

Обов'язки заступника керівника або члена правління, відповідальних за стан охорони праці і заходів безпеки в господарстві

Заступник керівника господарства або член правління зобов'язаний:

- а) організувати навчання всіх працівників і тих, хто працює за трудовим договором або угодою, правил заходів безпеки (знання працівників повинна перевіряти кваліфікаційна комісія господарства);
- б) забезпечувати своєчасне проведення інструктажу відповідно до затвердженого положення;
- в) не допускати до роботи на електростанціях, електролініях, електрозварювальних апаратах, установках, тракторах, автомашинах, комбайнах та інших машинах осіб, які не мають на це права;
- г) стежити за виконанням діючого законодавства, інструкцій, норм з питань техніки безпеки і виробничої санітарії;

- д) систематично перевіряти стан заходів безпеки і виробничої санітарії на всіх ділянках роботи і вживати заходів щодо усунення виявлених недоліків;
- е) не допускати прийому з поточного і капітального ремонту тракторів, комбайнів, сільськогосподарських знарядь та інших машин без виконання усіх вимог з заходів безпеки і виробничої санітарії;
- є) разом з профспілковою організацією розробляти і давати на затвердження правлінню господарства плани проведення необхідних заходів щодо поліпшення умов праці і вимагати своєчасного виконання їх;
- ж) забезпечувати ділянки роботи відповідними інструкціями, попереджувальними плакатами і написами про безпечні методи праці та можливу небезпеку;
- з) проводити розслідування нещасних випадків і подавати матеріали розслідування та пропозиції щодо поліпшення стану заходів безпеки на обговорення правлінню господарства;
- и) вести облік виробничого травматизму згідно законодавства з охорони праці.

Обов'язки і права інженера із заходів безпеки господарства, організацій та інших підприємств сільського господарства

Інженер з заходів безпеки працює під безпосереднім керівництвом роботодавця або керівника підприємства, його вказівки обов'язкові для виконання усіма спеціалістами, працівниками. Він зобов'язаний:

- а) разом з профспілковою організацією розробляти заходи для поліпшення умов праці, відповідати за виконання їх;
- б) стежити за своєчасним фінансуванням заходів з охорони праці і заходів безпеки (в межах виділених асигнувань) і використанням виділених коштів за призначенням;
- в) контролювати своєчасну видачу працівникам спецодягу, спецвзуття, захисних засобів, спецмила і спецмолока (за діючими нормами);
- г) стежити за забезпеченням працівників потрібною літературою, інструкціями, правилами і наочною агітацією з охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії;
- д) брати безпосередню участь в організації кабінетів або куточків з заходів безпеки на центральній садибі, у відділеннях і на фермах, у проведенні курсів і семінарів з заходів безпеки для працівників, інженерно-технічних працівників і спеціалістів з наступною перевіркою їхніх знань;
- е) перевіряти стан заходів безпеки і виробничої санітарії, додержання законодавства про режим робочого часу і часу відпочинку.

- ку, про охорону праці жінок і підлітків на всіх виробничих ділянках;
- є) брати участь в прийомі з ремонту машин та обладнання.

Інженер з заходів безпеки має **право:**

- а) заборонити експлуатацію несправних машин і обладнання, які не пройшли випробування;
- б) котельних установок, апаратів і ємностей, що працюють під тиском;
- в) підйимально-транспортних засобів і контрольно-вимірювальних приладів, а також припинити роботи на ділянках, які загрожують здоров'ю працівників, або роботи, що проводяться з грубими порушеннями правил з заходів безпеки.

11.1. Контрольні питання

1. Як організують роботу охорони праці на сільськогосподарському підприємстві?
2. Які обов'язки роботодавця у створенні роботи з охорони праці?
3. Які основні вимоги Методичних рекомендацій про СКОП щодо керування охороною праці на підприємстві сільського господарства?
4. Які обов'язки в головних спеціалістів з організації роботи з охорони праці?
5. Які обов'язки в безпосереднього керівника робіт (керуючий відділком, завідувач ферми, гаражу, складу, машинного двору, керівник іншого виробничого підрозділу) з організації роботи з охорони праці.
6. Основні обов'язки працівника (тракторист-машиніст, комбайнер, тваринник, верстатник, слюсар, оператор, апаратник та інші)
7. Кожен працівник на підприємстві зобов'язаний дотримуватись яких вимог щодо дотримання охорони праці в рамках покладених на нього обов'язків?
8. Обо'язки заступника керівника або члена правління, відповідальних за стан охорони праці і заходів безпеки в господарстві
9. Обов'язки і права інженера із заходів безпеки господарства, організацій та інших підприємств сільського господарства.

12. Тестові завдання

Законодавча та нормативна база з питань охорони праці Законодавство України в сфері охорони праці

1. Як називається система взаємопов'язаних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері соціального захисту громадян у процесі трудової діяльності?

- А) Законодавство України про охорону здоров'я;
Б) Законодавство України про охорону праці;
В) Закон України про державну службу;
Г) Закон України «Про доступ до публічної інформації»;
Д) Правила технічної експлуатації електроустановок споживачів.

2. Який з перелічених документів не належить до загальних законів України, що визначають основні положення про охорону праці?

- А) Закон України «Про охорону здоров'я»;
Б) Закон України «Про пожежну безпеку»;
В) Закон України «Про захист прав споживачів»;
Г) Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційний захист»;
Д) Кодекс законів про працю України.

3. Яке з прав працівників НЕ гарантує ст. 43 Конституції України?

- А) Право на безпечні умови праці   Б) Право на вибір професії
В) Право на безкоштовне житло   Г) Право на відпочинок
Д) Право на заробітну плату

4. Які статті у Конституції України присвячені охороні праці?

- А) ст. 40, 41   Б) ст. 42, 44   В) ст. 43, 45, 46
Г) ст. 50   Д) немає правильної відповіді

5. Що описано в статті 45 Конституції України?

- А) заборона примусової праці
Б) право на безпечні умови праці
В) право на відпочинок
Г) право на соціальний захист
Д) всі відповіді правильні

6. В якій статті Конституції України зазначено, що громадяни мають право на соціальний захист?

- А) ст. 40   Б) ст. 42
В) ст. 44   Г) ст. 46
Д) ст. 50

Основні положення закону України «Про охорону праці»

1. Який документ є основоположним у галузі охорони праці в Україні?

- А) Конституція України
- Б) Кодекс законів про працю України
- В) Закон України «Про охорону праці»
- Г) Державні стандарти безпеки праці
- Д) Правила технічної експлуатації електроустановок споживачів

2. Коли був прийнятий Закон України «Про охорону праці»?

- А) 1991 рік
- Б) 1992 рік
- В) 1993 рік
- Г) 1994 рік
- Д) 1995 рік

3. Яке право було вперше надано працівникам Законом України «Про охорону праці»?

- А) Право на відпустку
- Б) Право на страхування
- В) Право на підвищення заробітної плати
- Г) Право відмовитися від небезпечної роботи
- Д) Право на скорочений робочий день

4. Що передбачає нова система фінансування охорони праці, введена Законом України «Про охорону праці»?

- А) Зменшення витрат на охорону праці.
- Б) Формування системи страхування від нещасних випадків і профзахворювань.
- В) Повне фінансування охорони праці за рахунок державного бюджету.
- Г) Скасування будь-яких фінансових вкладень у охорону праці.
- Д) Перекладання всієї відповідальності за фінансування охорони праці на працівників.

5. Яка основна зміна відбулася в визначенні поняття «охорона праці» у новій редакції Закону?

- А) Було виключено поняття «праця»
- Б) Було додано поняття «трудова діяльність»
- В) Було звужено сферу застосування закону
- Г) Було скасовано всі попередні визначення
- Д) Було встановлено нові критерії оцінки ризиків

6. На кого поширюється дія Закону України «Про охорону праці»?

- А) Тільки на працівників виробничих підприємств.
- Б) Тільки на громадян України.
- В) На всі підприємства, установи і організації незалежно від форм власності та видів їх діяльності, а також на усіх громадян, які працюють.
- Г) Тільки на працівників державних підприємств.
- Д) Тільки на осіб, які працюють за трудовим договором.

7. Яка мета Закону України «Про охорону праці»?

- А) Збільшення прибутків підприємств.
- Б) Зменшення кількості робочих місць.
- В) Збереження життя, здоров'я і працездатності людини в процесі трудової діяльності.
- Г) Посилення контролю за працівниками.
- Д) Спрощення процедури звільнення працівників.

8. Яку роль відіграють громадські інституції в забезпеченні охорони праці?

- А) Не відіграють жодної ролі.
- Б) Мають незначний вплив.
- В) Беруть активну участь у процесі договірного регулювання з питань охорони праці.
- Г) Тільки контролюють дотримання законодавства.
- Д) Фінансують заходи щодо охорони праці.

9. Чому важливо, щоб законодавство про охорону праці охоплювало також осіб, зайнятих у гуманітарній сфері?

- А) Тому що вони мають право на безпечні умови праці незалежно від виду діяльності.
- Б) Тому що вони піддаються більшому ризику травмування.
- В) Тому що вони не підлягають іншим видам захисту.
- Г) Тому що вони менш захищені соціально.
- Д) Тому що вони виконують менш важливу роботу.

10. Які фактори впливають на рівень безпеки та шкідливості виробничого середовища?

- А) Тільки наявність шкідливих речовин.
- Б) Тільки інтенсивність фізичних навантажень.
- В) Тільки психологічне навантаження.
- Г) Комплекс фізичних, хімічних, біологічних, психофізіологічних факторів.
- Д) Тільки досвід роботи працівника.

Державне соціальне страхування від нещасного випадку та професійного захворювання на виробництві

1. Який орган є уповноваженим здійснювати виплати застрахованим особам у разі нещасного випадку на виробництві з 1 січня 2023 року?

- А) Фонд соціального страхування.
- Б) Державна служба зайнятості.
- В) Пенсійний фонд України.
- Г) Міністерство охорони здоров'я.
- Д) Міністерство фінансів.

2. Хто є страхувальником у системі соціального страхування від нещасних випадків на виробництві?

- А) Держава.
- Б) Роботодавці.
- В) Профспілки.
- Г) Державна служба зайнятості.
- Д) Пенсійний фонд України.

3. Об'єктом страхування від нещасного випадку є

- А) Роботодавець.
- Б) Пенсійний Фонд України.
- В) Життя застрахованого, його здоров'я та працездатність.
- Г) Немає правильної відповіді.
- Д) Всі відповіді правильна.

4. Що розуміється під страховим випадком у системі соціального страхування від нещасних випадків?

- А) Нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання, що призвели до втрати працездатності.
- Б) Нещасний випадок, який стався не на виробництві.
- В) Будь-яка хвороба працівника.
- Г) Будь-яка травма, отримана працівником.
- Д) Втрата роботи.

5. Які заходи передбачає система соціального страхування від нещасних випадків?

- А) Тільки виплату компенсацій потерпілим.
- Б) Тільки профілактику нещасних випадків.
- В) Профілактику нещасних випадків, відновлення здоров'я постраждалих та матеріальну компенсацію.
- Г) Тільки організацію медичної допомоги постраждалим.
- Д) Тільки перекваліфікацію постраждалих.

6. Який документ є основним нормативно-правовим актом, що регулює питання соціального страхування від нещасних випадків на виробництві в Україні?

- А) Конституція України
- Б) Кодекс законів про працю України
- В) Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності»
- Г) Цивільний кодекс України
- Д) Кримінальний кодекс України

Види виплат внаслідок нещасного випадку або професійного захворювання на виробництві

1. Який орган здійснює виплату допомоги по тимчасовій непра-

цездатності внаслідок нещасного випадку на виробництві, починаючи з 18-го дня непрацездатності?

- А) Роботодавець
- Б) Центр зайнятості
- В) Фонд соціального страхування
- Г) Міністерство охорони здоров'я
- Д) Пенсійний фонд України

2. Який розмір одноразової допомоги в разі стійкої втрати професійної працездатності?

- А) 5 мінімальних заробітних плат.
- Б) 7 мінімальних заробітних плат.
- В) 10 мінімальних заробітних плат.
- Г) Залежить від стажу роботи.
- Д) Визначається індивідуально для кожного випадку.

3. Який максимальний розмір щомісячної страхової виплати потерпілому в перерахунку на 100% втрати працездатності?

- А) 2 мінімальні заробітні плати.
- Б) 3 мінімальні заробітні плати.
- В) 4 мінімальні заробітні плати.
- Г) 5 мінімальних заробітних плат.
- Д) Немає обмеження.

4. Хто має право на щомісячні страхові виплати у разі смерті потерпілого від нещасного випадку на виробництві?

- А) Тільки дружина (чоловік) потерпілого.
- Б) Тільки діти потерпілого.
- В) Тільки батьки потерпілого.
- Г) Непрацездатні члени сім'ї потерпілого.
- Д) Тільки особи, які були на утриманні потерпілого.

5. Який документ є підставою для призначення одноразової допомоги в разі стійкої втрати професійної працездатності?

- А) Лікарняний лист.
- Б) Довідка МСЕК.
- В) Трудова книжка.
- Г) Постанова слідчого.
- Д) Висновок профспілки.

Як правильно подати документи і термін розгляду

1. Яким чином можна подати заяву на призначення страхових виплат внаслідок нещасного випадку на виробництві?

- А) Тільки особисто до органу Пенсійного фонду.
- Б) Тільки через уповноваженого представника.
- В) Тільки в електронній формі через веб-портал Пенсійного фонду.

- Г) Особисто, через уповноваженого представника або в електронній формі.
Д) Виключно через Портал Дія.

2. Який документ підтверджує прийняття рішення про призначення страхових виплат?

- А) Довідка   Б) Наказ   В) Постанова
Г) Лист   Д) Свідоцтво

3. Який максимальний строк розгляду заяви про призначення страхових виплат?

- А) 5 днів   Б) 7 днів   В) 10 днів   Г) 15 днів   Д) 30 днів

4. Які засоби електронної ідентифікації можна використовувати для подання заяви в електронній формі через веб-портал Пенсійного фонду?

- А) Тільки електронний підпис
Б) Тільки систему Bank ID
В) Тільки через Портал Дія
Г) Електронний підпис або система Bank ID
Д) Будь-який зручний спосіб авторизації

5. Де зберігається рішення про призначення страхових виплат?

- А) В електронній справі отримувача виплати.
Б) У паперовому архіві органу Пенсійного фонду.
В) У особистому кабінеті заявника на веб-порталі.
Г) У державній електронній системі охорони здоров'я.
Д) У банку, який здійснює виплати.

Порядок виплати внаслідок нещасного випадку або професійного захворювання на виробництві

1. Який максимальний строк, протягом якого страхові виплати повинні бути нараховані після прийняття відповідного рішення?

- А) 7 днів.   Б) 14 днів.   В) 30 днів.   Г) 60 днів.   Д) 90 днів.

2. Як здійснюються щомісячні страхові виплати?

- А) Через банк або пошту за вибором отримувача.
Б) Виключно через банк.
В) Виключно через пошту.
Г) Безпосередньо на підприємство.
Д) Через касу Пенсійного фонду.

3. Як може змінитися розмір разової допомоги, якщо встановлено, що працівник також порушив норми охорони праці?

- А) Збільшиться на 50%.   Б) Зменшиться на 50%.
В) Залишиться без змін.   Г) Буде скасована.
Д) Буде виплачена в подвійному розмірі.

Система державного керування охороною праці в Україні, органи державного управління охороною праці, їх компетенції і повноваження

1. Який орган є головним відповідальним за реалізацію державної політики в галузі охорони праці?

- А) Міністерство охорони здоров'я.   Б) Державна служба зайнятості.
В) Кабінет Міністрів України.   Г) Профспілки.
Д) Місцеві державні адміністрації.

2. Які органи здійснюють державний нагляд за дотриманням законодавства про охорону праці?

- А) Тільки центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці.
Б) Тільки спеціально уповноважені органи з питань радіаційної, пожежної безпеки та гігієни праці.
В) Місцеві державні адміністрації.
Г) Центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці та спеціально уповноважені органи.
Д) Тільки профспілки.

3. Яка з наведених функцій не відноситься до компетенції органів державного нагляду за охороною праці?

- А) Здійснення комплексного керування охороною праці в державі.
Б) Визначення заробітної плати працівникам підприємств.
В) Координація науково-дослідницьких робіт з питань охорони праці.
Г) Встановлення міжнародних зв'язків з питань нагляду за охороною праці.
Д) Державний нагляд за дотриманням вимог законодавства щодо безпеки праці.

4. Хто затверджує закони України й іншими нормативно-правові акти та положення, які регулюють діяльність органів державного нагляду за охороною праці?

- А) Тільки Президент України або Кабінетом Міністрів України
Б) Тільки Кабінет Міністрів України
В) Президент України або Кабінетом Міністрів України
Г) Органи місцевого самоврядування
Д) немає правильної відповіді

5. Які органи несуть відповідальність за розробку і реалізацію комплексних заходів щодо поліпшення безпеки, гігієни праці і виробничого середовища в галузі?

- А) Місцеві державні адміністрації.
Б) Профспілки.

- В) Підприємства.
- Г) Державний нагляд за охороною праці.
- Д) Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади.

Система керування охороною праці

1. Яка є головна мета системи керування охороною праці (СКОП)?

- А) Збільшення прибутку підприємства.
- Б) Створення здорових, безпечних і високопродуктивних умов праці.
- В) Зменшення кількості робочих днів.
- Г) Підвищення кваліфікації працівників.
- Д) Збільшення кількості виробництва.

2. Яка з наведених функцій не відноситься до основних функцій керування охороною праці?

- А) Прогнозування і планування робіт.
- Б) Організація виробництва.
- В) Аналіз стану умов і безпеки праці.
- Г) Контроль за функціонуванням СКОП.
- Д) Стимулювання роботи з удосконалення охорони праці.

3. Який з перелічених елементів не є завданням керування охороною праці?

- А) Навчання працівників безпечним методам праці.
- Б) Реалізація безпечності технологічних процесів.
- В) Нормалізація санітарно-технічних умов праці.
- Г) Забезпечення працівників засобами індивідуального захисту.
- Д) Збільшення обсягу виробництва.

4. Хто несе основну відповідальність за створення безпечних умов праці на підприємстві?

- А) Працівники
- Б) Профспілки
- В) Державний інспектор з охорони праці
- Г) Роботодавець
- Д) Міністерство охорони здоров'я

5. Який із перелічених заходів не відноситься до обов'язків роботодавця щодо забезпечення охорони праці?

- А) Розробка комплексних заходів для підвищення рівня охорони праці.
- Б) Впровадження нових технологій, що підвищують безпеку виробництва.
- В) Збільшення виробничих норм для працівників.
- Г) Забезпечення працівників нормативно-правовими актами з охорони праці.
- Д) Немає правильної відповіді.

6. Який документ роботодавець повинен розробити та затвердити для забезпечення охорони праці?

- А) Колективний договір.
- Б) Інструкція з охорони праці.
- В) Трудовий договір.
- Г) Фінансовий план підприємства.
- Д) Статут підприємства.

7. Який із заходів не сприяє створенню безпечних умов праці?

- А) Проведення навчання працівників з питань охорони праці.
- Б) Забезпечення працівників засобами індивідуального захисту.
- В) Збільшення тривалості робочого дня.
- Г) Регулярний технічний огляд обладнання.
- Д) Всі відповіді правильні.

8. Який один з основних обов'язків працівника щодо охорони праці?

- А) Дбати про свою безпеку та здоров'я, а також безпеку оточуючих.
- Б) Контролювати дотримання технологічних процесів на виробництві.
- В) Створити безпечні умови праці на робочому місці.
- Г) Розробляти інструкції з охорони праці.
- Д) Проводити навчання інших працівників безпечним методам праці.

9. Що працівник повинен знати і виконувати?

- А) Тільки правила внутрішнього розпорядку.
- Б) Вимоги нормативно-правових актів з охорони праці.
- В) Лише інструкції, розроблені безпосереднім керівником.
- Г) Тільки правила поведінки з обладнанням, яке він використовує.
- Д) Лише загальні правила безпеки.

10. Хто несе відповідальність за порушення вимог охорони праці працівником?

- А) Тільки роботодавець.
- Б) Тільки працівник.
- В) Державний інспектор з охорони праці.
- Г) Профспілка.
- Д) Колектив підприємства.

Фінансування охорони праці

1. Відповідно до ст. 15 Закону України “Про охорону праці” роботодавець створює службу охорони праці, якщо на підприємстві працює _____ працівників.

- А) 10.
- Б) 20.
- В) 30.
- Г) 40.
- Д) 50 і більше

2. Який мінімальний відсоток від фонду оплати праці за попередній рік повинні складати витрати на охорону праці на підприємствах, що утримуються за рахунок бюджету?

- А) 0,2%.
- Б) 0,5%.
- В) 1%.
- Г) 2%.
- Д) 5%.

3. Хто може виконувати функції служби охорони праці на підприємстві з кількістю працівників менше 50 осіб?

- А) Тільки спеціально підготовлені працівники.
- Б) Будь-який працівник.
- В) Тільки керівник підприємства.
- Г) Спеціально підготовлені працівники або за сумісництвом інші працівники.
- Д) Тільки сторонні спеціалісти.

4. Кому підпорядковується служба охорони праці на підприємстві?

- А) Профспілкам.
- Б) Державному інспектору з охорони праці.
- В) Роботодавцю.
- Г) Міністерству охорони здоров'я.
- Д) Місцевій адміністрації.

5. Як визначаються суми витрат з охорони праці, що належать до валових витрат підприємства?

- А) Визначаються самим підприємством.
- Б) Визначаються профспілками.
- В) Визначаються державним інспектором з охорони праці.
- Г) Визначаються згідно з переліком заходів, затвердженим Кабінетом Міністрів України.
- Д) Визначаються місцевою адміністрацією.

Державна служба України з питань праці

1. Який державний орган відповідає за реалізацію державної політики у сфері охорони праці в Україні?

- А) Міністерство охорони здоров'я.
- Б) Державна служба зайнятості.
- В) Державна служба України з питань праці (Держпраці).
- Г) Профспілки.
- Д) Місцеві державні адміністрації.

2. Які функції виконує Держпраці?

- А) Тільки контроль за дотриманням законодавства про працю.
- Б) Тільки нагляд за гігієною праці.
- В) Реалізацію державної політики у сферах промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці та інших пов'язаних сферах.
- Г) Тільки контроль за безпекою на шахтах.
- Д) Тільки нагляд за дотриманням правил пожежної безпеки.

3. Коли була утворена Державна служба України з питань праці?

- А) У 2010 році.
- Б) У 2014 році.
- В) У 2018 році.
- Г) У 2022 році.
- Д) У 1991 році.

4. Які ще функції виконує Держпраці крім охорони праці?

- А) Здійснення державного регулювання і контролю у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки.
- Б) Регулювання цін на продукти харчування.
- В) Організація виборів.
- Г) Організація освіти.
- Д) Контроль за дотриманням правил дорожнього руху.

5. Хто координує діяльність Держпраці?

- А) Міністерство соціальної політики.
- Б) Кабінет Міністрів через Міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства.
- В) Президент України.
- Г) Верховна Рада України.
- Д) Місцеві державні адміністрації.

6. Яке право мають інспектори Держпраці під час перевірки підприємств?

- А) Здійснювати перевірку без попередження.
- Б) Вимагати надання конфіденційної інформації, не пов'язаної з охороною праці.
- В) Затримувати виробничий процес без обґрунтування.
- Г) Безперешкодно відвідувати підприємства та здійснювати перевірку додержання законодавства з охорони праці.
- Д) Накладати штрафи на працівників за порушення правил безпеки.

7. Які документи інспектори Держпраці можуть одержати під час перевірки?

- А) Лише трудові договори працівників.
- Б) Тільки фінансову звітність підприємства.
- В) Пояснення, висновки обстежень, аудитів, звіти про рівень і стан профілактичної роботи.
- Г) Лише результати медичних оглядів працівників.
- Д) Тільки договори купівлі-продажу обладнання.

8. Які заходи можуть вжити інспектори Держпраці у разі виявлення порушень законодавства про охорону праці?

- А) Лише скласти акт про порушення.
- Б) Забороняти експлуатацію обладнання, якщо воно створює загрозу життю працівників.
- В) Самостійно усунути виявлені порушення.
- Г) Вимагати від працівників виконання додаткової роботи.
- Д) Заарештувати майно підприємства.

9. Хто здійснює громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці?

- А) Лише державні інспектори.
- Б) Тільки роботодавці.

- В) Тільки правоохоронні органи.
- Г) Лише органи місцевого самоврядування.
- Д) Професійні спілки та уповноважені працівниками особи.

10. Які права мають професійні спілки щодо охорони праці?

- А) Тільки брати участь у страйках.
- Б) Тільки вимагати підвищення заробітної плати.
- В) Проводити незалежну експертизу умов праці та вносити пропозиції щодо їх покращення.
- Г) Лише захищати інтереси роботодавців.
- Д) Тільки подавати судові позови.

Нормативно-правові акти з охорони праці

1. Що таке нормативно-правові акти з охорони праці?

- А) Це документи, які приймає Верховна Рада України.
- Б) Це правила, норми, регламенти, обов'язкові для виконання у сфері охорони праці.
- В) Це рекомендації щодо безпеки на виробництві.
- Г) Це внутрішні документи підприємств.
- Д) Це міжнародні стандарти, які не є обов'язковими для виконання в Україні.

2. Хто приймає нормативно-правові акти з охорони праці?

- А) Кабінет Міністрів України.
- Б) Президент України.
- В) Верховна Рада України.
- Г) Міністерство соціальної політики України.
- Д) Профспілки України.

3. Яка основна відмінність законодавчих актів від нормативно-правових актів з охорони праці?

- А) Законодавчі акти мають більшу юридичну силу.
- Б) Законодавчі акти приймає Верховна Рада і затверджує президент.
- В) Законодавчі акти приймаються на місцевому рівні, а нормативно-правові – на державному.
- Г) Нормативно-правові акти не є обов'язковими для виконання.
- Д) Законодавчі акти регулюють всі сфери життя, а нормативно-правові - тільки охорону праці.

4. Державні нормативні акти про охорону праці (ДНАОП) поділяються на:

- А) галузеві та спеціальні
- Б) загальні та спеціальні
- В) міжгалузеві та галузеві
- Г) внутрішньогалузеві та міжгалузеві
- Д) внутрішньогалузеві та загальногалузеві.

5. Яка відмінність міжгалузевих від галузевих ДНАОП?

- А) Міжгалузеві ДНАОП стосуються лише великих підприємств.
- Б) Галузеві ДНАОП мають більшу юридичну силу.

- В) Міжгалузеві ДНАОП поширюються на всі підприємства України, незалежно від галузі.
- Г) Галузеві ДНАОП не є обов'язковими для виконання.
- Д) Міжгалузеві ДНАОП розробляються профспілками.

6. Залежно від державних органів, які затвердили міжгалузеві ДНАОП, акти поділяють на _____ груп.

- А) 4
- Б) 6
- В) 8
- Г) 10
- Д) 12

Інструкції з охорони праці

1. Що таке інструкція з охорони праці?

- А) Це внутрішній документ підприємства, що містить обов'язкові вимоги безпеки для працівників.
- Б) Це загальний документ, який стосується всіх підприємств.
- В) Це рекомендація для працівників.
- Г) Це документ, який розробляється профспілками.
- Д) Це закон України.

2. Хто розробляє інструкції з охорони праці?

- А) Державний комітет з питань нагляду за охороною праці.
- Б) Професійні спілки.
- В) Роботодавець.
- Г) Працівники підприємства.
- Д) Міністерство соціальної політики.

3. На чому ґрунтується розробка інструкцій з охорони праці?

- А) Тільки на внутрішніх правилах підприємства.
- Б) На нормативно-правових актах з охорони праці та технічній документації підприємства.
- В) На досвіді інших підприємств.
- Г) На бажанні керівництва підприємства.
- Д) На думці працівників.

4. Які види інструкцій з охорони праці існують?

- А) Тільки загальні.
- Б) Тільки спеціальні для кожної професії.
- В) Тільки примірні інструкції.
- Г) Тільки інструкції, що діють на підприємстві.
- Д) Державні міжгалузеві, примірні та інструкції, що діють на підприємстві.

5. Яка мета проведення інструктажів з охорони праці?

- А) Ознайомити працівників з їхніми правами.
- Б) Забезпечити виконання працівниками своїх обов'язків.
- В) Ознайомити працівників з вимогами безпеки при виконанні роботи.
- Г) Перевірити знання працівників.
- Д) Скласти графік роботи.

Система стандартів безпеки праці

1. Що таке система стандартів безпеки праці (ССБП)?

- А) Це сукупність правил, що регулюють поведінку працівників.
- Б) Це комплекс стандартів, спрямованих на забезпечення безпеки праці.
- В) Це набір рекомендацій для покращення умов праці.
- Г) Це сукупність законів, що регулюють відносини між роботодавцем і працівником.
- Д) Це система оцінки ефективності виробництва.

2. Які основні види стандартів безпеки праці існують?

- А) Державні та міжгалузеві.
- Б) Тільки державні стандарти.
- В) Галузеві та стандарти підприємств.
- Г) Державні, міжгалузеві, галузеві та стандарти підприємств.
- Д) Стандарти підприємств та міжгалузеві.

3. Чим відрізняються державні стандарти від галузевих?

- А) Державні стандарти поширюються на всі галузі, а галузеві - тільки на певну.
- Б) Галузеві стандарти мають більшу юридичну силу.
- В) Державні стандарти розробляються підприємствами, а галузеві - державними органами.
- Г) Галузеві стандарти не обов'язкові для виконання.
- Д) Державні стандарти не змінюються з часом.

4. Як часто переглядаються державні, міжгалузеві та галузеві нормативні акти?

- А) Щорічно.
- Б) Кожні 5 років.
- В) Кожні 10 років.
- Г) Коли виникає необхідність.
- Д) За рішенням керівника підприємства.

5. Як називаються такі норми й правила, що регламентують охорону праці в кількох галузях або в окремих видах виробництв.

- А) Міжгалузеві.
- Б) Галузеві.
- В) Державні.
- Г) Соціальні.
- Д) Культурні.

6. Безпека праці досягається забезпеченням безпеки

- А) Тільки виробничих процесів.
- Б) Тільки будівель та споруд.
- В) Будівель, споруд, виробничих процесів та обладнання.
- Г) Тільки робочих місць.
- Д) Тільки технологічних процесів.

7. Які основні вимоги до організації робочих місць?

- А) Максимальна кількість обладнання на одному робочому місці.
- Б) Відсутність будь-яких обмежень на рухи працівника.
- В) Відповідність антропометричним і фізіологічним характеристикам людини.
- Г) Мінімальна площа робочого місця.

Д) Відсутність будь-яких вимог до освітлення.

8. Які заходи сприяють забезпеченню безпеки виробничих процесів?

- А) Використання ручних інструментів.
- Б) Застосування застарілих технологій.
- В) Збільшення кількості працюючих на одній ділянці.
- Г) Комплексна механізація та автоматизація виробництва.
- Д) Відсутність контролю за технологічними процесами.

9. Які вимоги пред'являються до конструкцій машин і виробничого обладнання?

- А) Бути джерелом несприятливого впливу на людину.
- Б) Не відповідати вимогам санітарно-гігієнічних норм.
- В) Не враховувати анатомо-фізіологічні особливості людини.
- Г) Відповідати вимогам безпеки праці та забезпечувати комфортні умови праці.
- Д) Бути максимально дешевими у виробництві.

10. Площа виробничих приміщень на одного працівника згідно із санітарними нормами повинна складати не менше

- А) 1,5 м²
- Б) 2,5 м²
- В) 3 м²
- Г) 4,5 м²
- Д) 15 м²

Відповідальність за порушення законодавства про охорону праці

1. Яка відповідальність працівників та посадових осіб передбачає Стаття 147 Кодексу законів про працю України?

- А) Дисциплінарна
- Б) Адміністративна
- В) Матеріальна.
- Г) Кримінальна.
- Д) На вибір роботодавця.

2. Дисциплінарна відповідальність, що регулюється Кодексом законів про працю, передбачає види покарання:

- А) тільки догана;
- Б) тільки звільнення;
- В) догана або звільнення;
- Г) повне матеріальне відшкодування збитків;
- Д) добровільне відшкодування збитків.

3. Розміри штрафу, який передбачає Ст. 41 КУпАП за порушення вимог законодавчих та інших нормативних актів з охорони праці для працівників та посадових осіб підприємства відповідно становить:

- А) від 2 до 5 та від 5 до 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- Б) від 3 до 6 та від 4 до 6 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- В) від 3 до 7 та від 4 до 8 неоподатковуваних мінімумів;
- Г) від 4 до 8 та від 5 до 8 неоподатковуваних мінімумів;
- Д) від 2 до 10 неоподатковуваних мінімумів для обох категорій.

4. Відповідальність працівника за заподіяну роботодавцеві майнову шкоду в розмірі такої шкоди, але більше ніж розмір середнього місячного заробітку такого працівника, це –

- А) повна матеріальна відповідальність;

- Б) обмежена матеріальна відповідальність;
- В) колективна матеріальна відповідальність;
- Г) адміністративна відповідальність;
- Д) кримінальна відповідальність.

5. Працівники несуть матеріальну відповідальність у повному розмірі шкоди, заподіяної з їх вини підприємству, установі, організації, у випадках:

- А) між працівником і роботодавцем укладено письмовий договір про взяття на себе працівником повної матеріальної відповідальності;
- Б) шкоди завдано працівником, який був у нетверезому стані;
- В) шкоди завдано діями працівника, які мають ознаки діянь, переслідуваних у кримінальному порядку;
- Г) шкоди завдано недостатчею, умисним знищенням або умисним зіпсуттям матеріалів, напівфабрикатів, виробів (продукції), в тому числі при їх виготовленні;
- Д) всі відповіді правильні.

6. Покарання, яке настає внаслідок недостачі, зіпсуття або знищення майна з необережності (недбалості):

- А) колективна матеріальна відповідальність;
- Б) повна матеріальна відповідальність;
- В) обмежена матеріальна відповідальність;
- Г) адміністративна відповідальність;
- Д) кримінальна відповідальність.

7. Стаття 136 КЗпП передбачає такі варіанти відшкодування збитків, завданих роботодавцеві працівником:

- А) добровільне відшкодування;
- Б) стягнення за розпорядженням власника чи вповноваженого ним органу;
- В) відшкодування в судовому порядку;
- Г) добровільне відшкодування або дисциплінарну відповідальність;
- Д) добровільне відшкодування, стягнення за розпорядженням власника чи вповноваженого ним органу або відшкодування в судовому порядку.

8. Відповідальність, яка настає за порушення вимог охорони праці, що створювало небезпеку для життя або здоров'я громадян, призвело чи могло призвести до нещасних випадків, аварій або інших тяжких наслідків:

- А) дисциплінарна;
- Б) адміністративна;
- В) матеріальна;
- Г) кримінальна;
- Д) визначається комісією з питань охорони праці.

Особливості умов праці в сільськогосподарському виробництві Організація в сільському господарстві кабінетів з охорони праці та куточків з заходів безпеки

1. Яка площа приміщення має бути кабінет охорони праці у сільському господарстві ?

- А) 5 м²
- Б) 10-15 м²
- В) 23-30 м²
- Г) 35 м²
- Д) 40-50 м²

2. Що може розміщуватися в кабінеті охорони праці?

- А) Діючі макети.
- Б) Моделі технічних засобів з захисною огорожею.
- В) Плакати.
- Г) Знаки безпеки.
- Д) Всі відповіді правильні.

Обов'язки спеціалістів і службових осіб щодо створення охорони праці на с/г виробництві

1. Назвіть обов'язки роботодавця щодо охорони праці на підприємстві:

- А) організує за участю профспілок реалізацію комплексних заходів щодо досягнення встановлених нормативів з охорони праці, впроваджує досягнення науки і позитивного досвіду з охорони праці тощо;
- Б) затверджує інструкції з охорони праці та інші нормативні документи;
- В) організує проведення паспортизації та атестації робочих місць підприємства, які здійснюються в порядку і в терміни, визначені законодавством;
- Г) організує проведення навчання з охорони праці;
- Д) всі відповіді правильні.

2. Періодичне проведення нарад з питань охорони праці з керівниками виробництв, цехів, служб та інших виробничих підрозділів є обов'язком:

- А) роботодавця;
- Б) головних спеціалістів;
- В) комісії з охорони праці;
- Г) інженера з заходів безпеки;
- Д) працівника підприємства.

3. Працівник підприємства має право:

- А) не проходити медичний огляд;
- Б) відмовитись від дорученої роботи, якщо створилась виробнича ситуація, небезпечна для його життя чи здоров'я, або для людей, які його оточують, і навколишнього середовища;
- В) приступати до роботи у власному одязі або спецодязі;
- Г) самостійно усувати неполадки, несправності устаткування, ма-

шин, інструменту, приладдя, виявлені в процесі роботи;

Д) всі відповіді правильні.

4. Затвердження Положення про комісію з питань охорони праці підприємства здійснюють:

А) тільки роботодавець;

Б) роботодавець та заступник директора;

В) головний спеціаліст підприємства;

Г) загальні збори (конференцією) трудового колективу;

Д) Міністерство охорони праці.

5. До обов'язків і прав інженера із заходів безпеки підприємств сільського господарства НЕ належить:

А) стежити за своєчасним фінансуванням заходів з охорони праці і заходів безпеки і використанням виділених коштів за призначенням;

Б) контролювати своєчасну видачу працівникам спецодягу, спецвзуття, захисних засобів тощо;

В) вести облік виробничого травматизму згідно законодавства з охорони праці;

Г) стежити за забезпеченням працівників потрібною літературою, інструкціями, правилами і наочною агітацією з охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії;

Д) брати безпосередню участь в організації кабінетів або куточків з заходів безпеки.

6. Проводить інструктаж на робочих місцях з показом безпечних умов праці та заносить записи у відповідний журнал:

А) роботодавець;

Б) заступник директора;

В) головний спеціаліст підприємства;

Г) безпосередній керівник роботи;

Д) інженер з заходів безпеки.

7. Роботодавець забезпечує:

А) створення служби охорони праці і призначення посадових осіб для вирішення конкретних питань з охорони праці;

Б) проведення наукових досліджень з безпеки праці і впровадження їх у виробництво за рахунок коштів підприємства;

В) розробку та затвердження на підприємстві системи нормативних актів;

Г) організацію і функціонування контролю за етапом охорони праці на підприємстві і системи оцінки ефективності функціонування СКОП;

Д) всі відповіді правильні.

13. Відповіді до тестових завдань

«Правові, організаційні та основні положення про охорону праці в сільськогосподарських підприємствах та тваринництві»

Терміни

1. Виробнича санітарія
2. Безпосередній керівник робіт
3. Виробнича безпека
4. Держпраця (Державна служба України з питань праці)
5. Законодавство України про охорону праці
6. Інструкція з охорони праці
7. Медичний висновок
8. Пожежна безпека та профілактика на виробництві
9. Нормативно-правові акти з охорони праці
10. Небезпечний виробничий фактор
11. Охорона праці
12. Працівник
13. Роботодавець
14. Система керування охороною праці на підприємстві
15. Система стандартів безпеки праці
16. Система керування охороною праці
17. Соціальне страхування
18. Умови праці
19. Шкідливий виробничий фактор
20. Територія підприємства

4. Законодавча та нормативна база з питань

охорони праці

- 4.1. Законодавство України в сфері охорони праці**
1. Б) Законодавство України про охорону праці
  2. В) Закон України «Про захист прав споживачів»
  3. В) Право на безкоштовне житло
  4. В) ст. 43, 45, 46
  5. В) право на відпочинок
  6. Г) ст. 46

4.2. Основні положення закону України «Про охорону праці»

1. В) Закон України «Про охорону праці»
2. В) 1992 рік
3. Г) Право відмовитися від небезпечної роботи
4. Б) Формування системи страхування від нещасних випадків і профзахворювань
5. Б) Було додано поняття «трудова діяльність»